

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Освітній рівень: Магістр

Освітня програма: Історія України

Спеціальність: 032 «Історія та
археологія»

Українсько-китайські зв'язки в 1949–1959 рр.

Юй Сяосюе

(підпис здобувача освіти)

Кваліфікаційна робота магістра
студентки Юй Сяосюе

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор
Даниленко О.В.

(підпис наукового керівника)

«Рекомендовано до захисту на ЕК»

Завідувач кафедри

кандидат історичних наук, доцент
Пижик А.М.

(підпис завідувача кафедри)

АНОТАЦІЯ

Юй Сяосюе Українсько-китайські зв'язки в 1949–1959 рр. – кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього рівня магістра за спеціальністю 032 – історія та археологія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2023.

У роботі досліджено особливості та перебіг розвитку зв'язків між КНР та УРСР протягом 1949-1959 років, реалізація спільних проєктів та обмінів між громадянами двох країн, а також вплив УРСР на розвиток економіки КНР та їх культурні взаємодії. Проаналізовано стан наукової розробки проблеми, окреслено початок співпраці КНР та Української РСР, розкривається історія встановлення міжнародних зв'язків та результати співпраці між УРСР та КНР у різних галузях. Також проаналізовано роль культурної дипломатії, статистичні дані та публікації про цей період у відносинах між українцями та китайцями. Це був важливий та продуктивний період у відносинах України та Китаю. Робота ґрунтується на різноманітній джерельній та історіографічній базі, окремі складові опубліковані у Китаї. Авторка акцентує, що досвід зв'язків та взаємин між КНР та УРСР у 1949-1959 роках може бути корисним для вивчення у контексті подальшого розвитку українсько-китайських відносин та може бути використаний у процесі покращення їх сучасного стану.

Ключові слова: КНР, УРСР, зв'язки, співпраця, економіка, культура, культурні взаємини, радянсько-китайські відносини, українсько-китайські відносини.

SUMMARY

Yu Xiaoxue, Ukrainian-Chinese connections in 1949-1959 – Manuscript copyright.

The work examines the peculiarities and development of relations between the People's Republic of China and the Ukrainian SSR during 1949 and 1959, the implementation of joint projects and exchanges between citizens of both countries, as well as the influence of the Ukrainian SSR on the development of China's economy and their cultural interactions. The student analyzed the state of scientific research on the problem, studied the beginning of cooperation between China and the Ukrainian SSR, examined the history of establishing international relations and results of cooperation between Ukrainian SSR and China in various fields. The role of cultural diplomacy, statistical data, and publications about this period in relations between Ukrainians and Chinese were also analyzed. This was an important and productive period in the relations between Ukraine and China. The work is based on a diverse source and historiographic base, some components of which are written in China. The author emphasizes that the experience of relations and interactions between the People's Republic of China and the Ukrainian SSR during 1949-1959 can be useful for studying in the context of further development of Ukrainian-Chinese relations and can be used to improve their current state.

Keywords: PRC, Ukrainian SSR, relations, cooperation, economy, culture, cultural interactions, Sino-Soviet relations, Ukrainian-Chinese relations.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

КНР	Китайська Народна Республіка
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ТРКД	Товариство радянсько-китайської дружби
УТДКЗ	Українське товариство дружби і культурних зв'язків із закордоном

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УРСР І КИТАЄМ ТА ЇХ РОЗВИТОК	16
1.1. Проголошення КНР та початок співробітництва з СРСР	16
1.2. Становлення міжнародної взаємодії КНР та УРСР у межах ООН	23
РОЗДІЛ 2. СПІВРОБІТНИЦТВО КИТАЮ ТА УРСР У ПРОМИСЛОВІЙ ТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗЯХ	30
2.1. Співпраця УРСР та КНР у промисловій галузі	30
2.2. Співпраця УРСР та КНР у сільськогосподарській галузі	40
РОЗДІЛ 3. СПІВРОБІТНИЦТВО КИТАЮ ТА УРСР У НАУКОВІЙ ТА КУЛЬТУРНІЙ СФЕРАХ	47
3.1. Співпраця УРСР та КНР у науково-освітній галузі	47
3.2. Співпраця УРСР та КНР у мистецько-культурній сфері	51
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	77

ВСТУП

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що українсько-китайські відносини мають доволі давню історію, але проблема українсько-китайського співробітництва у 1950-ті роки залишається досить малодослідженою темою. Незважаючи на те, що Україна в роки незалежності активно вибудовувала відносини не тільки з країнами Заходу, але й з Китайською Народною Республікою, досвід українсько-китайської співпраці в середині ХХ ст. майже не був використаний як приклад успішного співробітництва у сучасній політиці.

Ця тема майже не згадується в пресі, наукових працях та виступах політиків, що свідчить про недостатнє розуміння її важливості та впливу на сучасні відносини між країнами. Згадки про цей період відносин між Україною та Китаєм майже зникли. Насправді, інформація про зв'язки між Україною та Китаєм у період з 1949 по 1959 роки може бути корисною для сучасних політиків, дипломатів та науковців обох країн.

Для покращення розуміння цього періоду зв'язків між Україною та Китаєм, потрібно провести більш детальне дослідження: слід вивчити політичні, економічні та культурні зв'язки між країнами, їхній вплив на внутрішній розвиток кожної з країн та їхню міжнародну позицію.

Дослідження українсько-китайських взаємин у 1949-1959 роках є особливо актуальним через значний вплив подій цих років на подальший розвиток Китаю та України. У 50-ті роки минулого століття Китай переживав складний перехідний період після перемоги комуністів у громадянській війні, а Україна була частиною СРСР. Цей період був складним для обох країн, і взаємодія між ними мала велике значення для їх подальшого розвитку. В цей час (1949-1959 рр.), коли Китай перебудовував свою економіку та суспільство на шляху до соціалізму, Українська РСР також зазнала значних змін після Другої світової війни. Україна та Китай укладали угоди, мали спільні проекти щодо будівництво заводів та інфраструктури. Наприклад, у 1954 році була підписана

угода про будівництво Криворізького залізорудного комбінату за участю китайських фахівців.

Дослідження дозволить проаналізувати роль УРСР у повоєнній відбудові та індустріалізації КНР, культурний обмін між УРСР та КНР, а також динаміку розвитку відносин між країнами.

Упродовж XX століття різноманітні контакти Китаю та України під впливом змін курсу міжнародних політичних та економічних взаємин переживали багато піднесенень та спадів. Проте, завдяки виробленому упродовж тривалого історичного періоду досвіду взаємної співпраці, між Китаєм та Україною сформувались множинні сприятливі фактори для їх подальшого стрімкого розвитку. Основними з цих факторів постають глибока симпатія та взаємне зацікавлення історією та культурою.

Культурний обмін між країнами також відіграв свою роль у зміцненні зв'язків. Китайська культура стала досить популярною серед українців, і навпаки – українська культура також була досить широко представлена у Китаї. Такі культурні обміни допомагали підтримувати та зміцнювати взаємовідносини між країнами.

Крім того, дане дослідження є важливим для розуміння взаємодії між країнами з різних культурних та історичних контекстів. Україна та Китай мають багату історію та культурну спадщину, яка може стати основою для подальшого розвитку співпраці між цими двома країнами. Дослідження українсько-китайських взаємин у 1949-1959 роках може стати важливим етапом у збереженні культурної спадщини обох народів.

Також варто вивчити роль України у розвитку культурного співробітництва між СРСР та КНР. Українські художники, музиканти та літератори відвідували Китай та представляли там свої твори, а також брали участь в міжнародних культурних фестивалях.

Тому, дане дослідження є важливим для розуміння історії взаємодії між Україною та Китаєм, а також для подальшого розвитку українсько-китайських відносин. Взаємодія між цими двома країнами має великий потенціал у багатьох

сферах, таких як: економіка, культура, наука та технології. Результати дослідження можуть бути корисними для сучасних політичних діячів, дипломатів та науковців, чия діяльність пов'язана з Україною, Китаєм чи міжнародними відносинами.

Об'єктом даного дослідження є українсько-китайські зв'язки у 1949-1959 роках.

Предметом даного дослідження є політичне, економічне, науково-технічне та культурно-освітнє співробітництво між Україною та Китаєм, включаючи дипломатичні відносини, торгівельні угоди, культурні виставки, наукові обміни, відрядження студентів та фахівців на навчання та стажування. Важливими аспектами дослідження є з'ясування причин, що сприяли розвитку співпраці між країнами, а також факторів, що перешкоджали їхньому співробітництву. Дослідження також охоплює роль окремих осіб та організацій у зміцненні та розвитку відносин між Україною та Китаєм у даний період.

Завданнями дослідження є: 1) вивчення історії взаємодії між Україною та Китаєм протягом 1949-1959 рр., з'ясування причин та наслідків політичної, економічної та культурної співпраці; 2) дослідження дипломатичних відносин між Україною та Китаєм у зазначений період; 3) окреслення вплив України на розвиток культури, науки, промисловості та інших сфер життя Китаю; 4) аналіз внеску китайських студентів, фахівців та науковців, які навчались та працювали в Україні, у розвиток КНР після повернення на батьківщину; 5) дослідження взаємодії українських та китайських культур, зокрема вивчення ролі мови та літератури у зміцненні взаєморозуміння між народами; 6) визначення особливостей та проблем взаємодії між Україною та Китаєм у зазначений період та пошуків шляхів їх подолання.

Методологічною основою дослідження "Українсько-китайські зв'язки 1949-1959 рр." є комплексний історичний підхід, що включає аналіз різноманітних джерел та документів, використання методів аналізу, порівняння та історизму. Важливою складовою методології є звернення до відомостей з різних галузей, зокрема політики, культури, науки та економіки, що дозволяє

охопити широкий спектр питань, пов'язаних з китайсько-українськими відносинами. Застосування історичного підходу дозволяє відтворити хронологію подій та розвитку відносин між країнами протягом досліджуваного періоду, з'ясувати причини та наслідки відповідних процесів та явищ. Комплексне застосування методів дослідження дозволяє вирішити науково-дослідницькі завдання та досягти поставлених цілей.

Хронологічні межі дослідження: 1949-1959 роки. **Нижня межа** обумовлена подіями 1949 року, коли була проголошена Китайська Народна Республіка, а сама КНР мала багато планів та проблем, що потребували вирішення та допомоги. **Верхня межа** обумовлена 1959 роком, коли погіршення відносин між КНР та СРСР стало не тільки помітним, а й невідворотним. У цьому проміжку, тобто з 1949 по 1959 роки – відбулися важливі події та процеси, які суттєво вплинули на взаємовідносини між УРСР та Китаєм. У 1954 році УРСР стала однією з перших країн, які визнали КНР, і встановила дипломатичні відносини. Протягом цього періоду відбувалася велика кількість міжнародних обмінів, програм та багато іншого. «Медовий місяць» Китаю і СРСР закінчився 1958 року. В деяких випадках авторка виходить за хронологічні межі, якщо цього потребує логіка викладу.

Доречно дещо зазначити щодо пізніших подій: до середини 1960-х років китайсько-радянські відносини практично розвалилися і поступово перейшли від співпраці до конфронтації та конфліктів. Радянські публікації та їхні переклади в той час критикували в Китаї. Китай, натомість, переклав і опублікував деякі праці, які зазнали критики в Радянському Союзі, тому що розкривали проблеми радянської системи. Серед них – дві книги українських авторів. Одна з них – праця 1965 року відомого українського літературознавця Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (Комерційна преса, 1972 р.). Ця книга розкривала правду про російський великодержавний шовінізм, який пропагувала радянська влада, та про жорстокий національний гніт, асиміляцію, дискримінацію та експлуатацію України. Іншою книгою була «Україно наша Радянська» (книгарня «Життя, читання, нові знання», 1972 р.), першого

секретаря ЦК КПУ – Петра Шелеста, піддана критиці Центральним комітетом Компартії Радянського Союзу. П. Шелест був звільнений з посади першого секретаря ЦК через обвинувачення у «націоналістичних настроях».

У той час Міжнародний департамент інформаційного агентства «Сінхуа» склав «Огляд національної проблеми України» (Міжнародний департамент інформаційного агентства «Сінхуа», 1972 р.). У 1983 році було опубліковано книгу українського дисидента Івана Майстренка «Національна політика КПРС в її історичному розвитку» («Народне видавництво», 1983 р.).

Після Третьої пленарної сесії Одинадцятого з'їзду Центрального комітету Комуністичної партії Китаю 1978 року було розпочато політику реформ і відкритості, у зв'язку з чим Китай і Радянський Союз відновили контакти, розпочався процес нормалізації відносин між двома країнами. Проте, оскільки Україна була республікою СРСР, відносини між Китаєм та Україною залежали від відносин між Китаєм та Радянським Союзом. У той час Китай не міг проводити спеціальних досліджень щодо України, в основному знання про Україну надходило в контексті російської чи польської історії. Зокрема, «Скорочена історія Росії» під редакцією Сунь Ченгму, Лю Зуси та Лі Цзянь у двох частинах («Народне видавництво», 1986 р.) і Лю Цзиу «Скорочена історія Польщі» («Народне видавництво», 1988 р.) містять відомості з української проблематики. У 1979 р., після відвідування Китаю трьома емігрантами-українцями Богданом Болчуком, Борисом Левицьким та Петром Подзичем розпочалися контакти китайських вчених із західноукраїнськими дослідниками. В 1983 році було опубліковано «Збірку віршів» Т. Г. Шевченка (Шанхайське видавництво перекладу, 1983 р.) і «Поезія Т. Г. Шевченка» (видавництво «Ілін», 1990 р.) у перекладі Ге Баоцюаня. У 1990 році Інститутом лексикографії харбінського університету Хейлунцзян був опублікований «Українсько-китайський словник» («Комерційне видавництво», 1990 р.).

Таким чином, обрані хронологічні межі (1949-1959 рр.) дозволяють дослідити важливий період в історії взаємодії між Україною та Китаєм та

виявити чинники, які визначили подальший розвиток відносин між цими двома країнами.

Географічні межі дослідження "Українсько-китайські зв'язки у 1949-1959 рр." обмежуються територією України та Китаю. Однак, важливо врахувати також вплив зовнішньої політики на розвиток відносин між країнами, тому в дослідженні будуть згадуватися також такі країни як СРСР, США та інші держави.

Наукова новизна дослідження полягає в здійсненні комплексного аналізу китайсько-українських відносин у зазначений період, що дозволить сформулювати нове бачення історичних подій, висунути нові гіпотези та зробити висновки про розвиток відносин між країнами в подальшому. Також у роботі зосереджено увагу на маловідомому аспекті відносин між двома державами, яким є взаємодія у сфері культури та освіти. Досі мало досліджень присвячено вивченню співпраці в цій сфері, тоді як саме вона могла мати значний вплив на подальші відносини між Україною та Китаєм.

Практичне значення дослідження полягає у розширенні наукового розуміння взаємодії між Україною та Китаєм, а також в підвищенні обізнаності громадськості щодо історії двосторонніх відносин між цими країнами. Результати дослідження можуть бути корисні для вирішення актуальних проблем комунікації між Україною та Китаєм, зокрема в галузі економічної, культурної та політичної співпраці. Робота може бути використана в освітніх закладах для підготовки студентів до вивчення історії міжнародних відносин, зовнішньої політики України чи УРСР та політики Східної Азії. Крім того, наукові результати можуть бути використані для популяризації історії відносин України з іншими країнами, а також в якості додаткових матеріалів для наукових досліджень з історії Східної Азії.

Особистий внесок автора полягає у зібранні та систематизації різноманітних джерел та літератури з тематики "Українсько-китайські зв'язки у 1949-1959 рр.", проведенні критичного аналізу отриманих даних та власному оцінюванні здобутої інформації. Авторка також внесла свій внесок у

поглиблення розуміння взаємозв'язку між політичними рішеннями, зовнішньополітичним курсом та національними інтересами країн, що стосуються даної теми. Крім того, авторка намагалася заповнити прогалини у історіографії щодо даної теми, досліджуючи джерела та літературу.

Джерельна база даного дослідження включає в себе різноманітні джерела, які дозволили здійснити аналіз та оцінку взаємин між Україною та Китаєм у зазначений період. У тому числі: документи державного архіву України, архіву Міністерства закордонних справ України, архіву Китайської Народної Республіки, архіву Міністерства закордонних справ Китаю, архіву ООН, листи, періодичну пресу, мемуари та статті учасників подій та співпраці між УРСР та КНР. Також використовувалися джерела іншими мовами, в тому числі китайські та російські переклади документів, що стосуються даної теми.

Першочерговими джерелами стали документи Центрального державного архіву історії України в Києві, які містять різноманітну інформацію про дипломатичні відносини між Україною та Китаєм, зокрема про взаємодію на політичному, економічному та культурному рівнях.

Також були використані джерела, що містять інформацію про події, що відбувалися в той час у Східній та Південній Азії, зокрема газети, журнали, доповіді, мемуари, наукові праці та інші видання.

Історичних праць та досліджень на цю тему не так багато, але серйозна дослідницька робота була зроблена В. Б. Урусовим, І. М. Куліничом, І. А. Петерсом, Л. Гайдуковим. Саме їхні дослідження слугували орієнтиром протягом написання цієї роботи.

Важливу інформацію для дослідження містить стаття Г. Менга, в якій подано комплексний огляд історичного розвитку українсько-китайських відносин XVII-XX ст. Загалом, автор прагнув охопити різні аспекти двосторонніх відносин, зокрема культурні, економічні та політичні зв'язки.

Різноманітні події та віхи у двосторонніх відносинах України та Китаю, зокрема культурні та економічні зв'язки, розглядаються в статті В. Литвина.

Стаття Л. Клецького містить інформацію, що дає уявлення про історію культурних відносин між Радянським Союзом і Китаєм протягом зазначеного періоду. У статті розкриваються також різні аспекти культурного обміну та співпраці між КНР та УРСР, зокрема літератури, мистецтва, музики та театру.

Ці наукові праці дають цінну інформацію про історичний розвиток культурних відносин між Україною та Китаєм і допомагають пролити світло на культурні обміни та співпрацю, які відбувалися між двома країнами протягом зазначеного періоду. Наявність інших наукових праць та маловивчених джерел, дають підстави говорити про доцільність глибшого вивчення різних аспектів історії українсько-китайських взаємин.

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. У першому розділі дослідження “Становлення дипломатичних відносин між УРСР та Китаєм та їх розвиток” розглядається процес формування та розвитку дипломатичних зв’язків між двома державами з моменту проголошення Китайської Народної Республіки у 1949 році. Підрозділ 1.1 присвячений проголошенню КНР та початку співробітництва з СРСР. Розглядається процес формування політичних, економічних та культурних зв’язків між УРСР та КНР в період 1949-1950 років. Досліджується вплив зовнішньополітичних та внутрішньополітичних чинників на розвиток відносин між державами. Аналізуються перші дипломатичні кроки УРСР у встановленні зв’язків з КНР та реакція на це Китаєм.

У підрозділі 1.2 розглядається становлення міжнародної взаємодії між УРСР та КНР у межах ООН. Аналізуються взаємовідносини між державами на різних міжнародних форумах, зокрема ООН, з метою залучення міжнародної підтримки в своїх зусиллях по боротьбі з діями США та їх союзників. Розглядаються позиція УРСР щодо права КНР перебувати у ООН та займати місце Республіки Китай. Другий розділ присвячено аналізу співробітництва УРСР та КНР у промисловій, сільськогосподарській та науково-культурній сферах.

Розділ 2. "Співробітництво Китаю та УРСР у промисловій та сільськогосподарській галузях" присвячений дослідженню взаємодії між УРСР та КНР у сфері промислового та сільськогосподарського розвитку. У розділі проаналізовано етапи розвитку співпраці між двома країнами у зазначених галузях, а також окреслено основні напрямки та проблеми взаємодії.

У підрозділі 2.1. "Співпраця УРСР та КНР у промисловій галузі" розглядається досвід співпраці між УРСР та КНР у сфері промислового розвитку. Автор проаналізував техніко-економічні показники спільних проектів та відзначив головні труднощі, з якими стикалися українсько-китайські команди. Дослідження включає аналіз таких напрямків співпраці, як машинобудування, важка промисловість, електротехніка тощо.

Підрозділ 2.2. "Співпраця УРСР та КНР у сільськогосподарській галузі" розглядає взаємодію двох країн у галузі сільського господарства. У цьому підрозділі досліджуються такі питання, як обмін досвідом у сільському господарстві, співпраця в галузі науки та техніки, обмін сільськогосподарською продукцією та технікою.

В рамках підрозділу проводиться аналіз документів, які свідчать про співпрацю між УРСР та КНР в сільському господарстві, а також розглядаються результати спільних проектів у цій галузі. Особлива увага приділяється таким аспектам, як вирощування зернових культур, розвиток тваринництва та рибного господарства.

Дослідження в цьому підрозділі базується на аналізі відповідних архівних та статистичних документів УРСР та КНР, а також на наукових працях та дослідженнях вчених-аграріїв. Результати цього підрозділу можуть бути корисні для розуміння взаємодії між Україною та Китаєм в сільському господарстві, а також використані для розвитку подальшої співпраці в цій галузі.

У розділі 3 досліджується співпраця між Китаєм та УРСР у науковій та культурній сферах. Зазначається, що дипломатичні відносини між країнами сприяли розвитку співпраці в галузі науки та культури.

Підрозділ 3.1. "Співпраця УРСР та КНР у науково-освітній галузі" присвячено вивченню здійснення співпраці двох країн у науковій галузі, зокрема наукових обмінів, проведенню спільних досліджень та розробок. Аналізуються ключові напрями наукової співпраці, зокрема у галузі енергетики, радіоелектроніки, матеріалознавства, інформатики та інших.

У підрозділі 3.2. "Співпраця УРСР та КНР у мистецько-культурній сфері" розглядається співпраця у галузі культури та мистецтва, зокрема проведення культурних обмінів, організація спільних виставок та фестивалів, переклад та видання китайських творів українською мовою та на зворотному шляху. Також зазначається про значну роль українських та китайських культурних діячів у зміцненні культурних зв'язків між країнами.

РОЗДІЛ І. ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УРСР І КИТАЄМ ТА ЇХ РОЗВИТОК

1.1. Проголошення КНР та початок співробітництва з СРСР

1 жовтня 1949 року після довгих років кровопролитної громадянської війни була проголошена Китайська Народна Республіка (КНР). Відновлення економіки та суспільства в країні було надзвичайно важливим завданням для нової комуністичної влади. Однак, руйнівна війна залишила після себе безліч проблем, таких як зруйновані промислові підприємства та нестача продовольства та необхідних промислових товарів. Інфляція та безробіття збільшували соціальну напруженість у суспільстві [43, с. 150].

Зокрема, у перші роки після створення КНР, нова комуністична влада змушена була направляти значні зусилля на придушення опору прибічників Чан Кайши. Це також вплинуло на економіку та суспільство в країні, оскільки такі заходи змушували владу перерозподіляти ресурси на потреби безпеки та стабільності в країні, що ускладнювало процес відновлення економіки та суспільства.

У 1949 році, після створення Китайської Народної Республіки, 2 жовтня було встановлено дипломатичні відносини між Китаєм та СРСР. Це стало важливим етапом у розвитку відносин між двома країнами, оскільки сприяло зміцненню їхньої співпраці в різних сферах, зокрема в економіці та культурному обміні.

У цей період Китай використовував «однобічну» політику щодо Радянського Союзу, що полягала у тому, що Китай навчався та вивчав радянський досвід, в той час як СРСР надавав допомогу Китаю у побудові соціалізму та відновленні економіки після руйнівної громадянської війни.

Цей період відносин між Китаєм та СРСР був важливим етапом у їхній історії та вплинув на подальший розвиток українсько-китайських відносин. Україна, яка перебувала у складі СРСР, відігравала важливу роль у взаєминах між СРСР та Китаєм у цей період. Від цього часу розпочався один з якісно нових,

найбільш плідних та ефективно організованих періодів розвитку різнобічної співпраці між Китаєм та Україною. Ці роки стали першим періодом, коли масштабність і динамізм розвитку дружніх взаємин досягли дуже високого рівня, зокрема, у культурній сфері. Навіть після окремих періодів та років культурної революції, коли були розбіжності у політичних поглядах та зменшився інтерес до дружніх стосунків, культурні зв'язки між Китаєм та Україною продовжували розвиватися швидко та плідно завдяки набраній на початку 1950-х інерції.

У червні 1950 року відбувся третій пленум ЦК КПК, на якому було визначено головні завдання на трирічний період відбудови господарства Китайської Народної Республіки. Одним з найбільш важливих завдань було проведення аграрної реформи та «упорядкування» в промисловості та торгівлі [43, с. 150].

До 1951 року було завершено переведення великих приватних підприємств у державну власність та введено монополію держави на зовнішню торгівлю. Це призвело до того, що державний сектор зайняв провідні позиції в господарстві КНР. Аграрна реформа, яка передбачала встановлення селянської власності на землю, була завершена до весни 1953 року. Однак, у сільському господарстві та промисловості нова влада наростаючими темпами знищувала клас приватних власників та створювала кооперативи. До кінця 1956 року в кооперативи було об'єднано 96,3% селянських господарств [43, с. 150]. Цей процес був частиною масштабної кампанії з побудови соціалізму, яка включала у себе ряд реформ із метою зміцнення економіки та рівності серед населення.

Умови міжнародної ізоляції, з якими зіткнулася Китайська Народна Республіка після свого заснування в 1949 році, змусили її шукати союзників і партнерів у зовнішній політиці. Радянський Союз був єдиним могутнім союзником, який міг надати Китаю реальну підтримку.

У лютому 1950 року відбулися переговори між СРСР та Китаєм, що призвели до підписання Договору про дружбу, союз та взаємну допомогу на 30 років. Радянський Союз став першою країною, яка визнала КНР та надала їй значну матеріальну допомогу. У рамках цих переговорів було укладено декілька

угод, які регулювали взаємовідносини між обома країнами та забезпечували їх економічне, технічне та культурне співробітництво.

Завдяки договору про дружбу, союз та взаємну допомогу між Китаєм та Радянським Союзом, підписаному в 1950 році, відносини між країнами перейшли на новий рівень. Ця дипломатична ініціатива була важливим кроком у зменшенні напруження між двома державами, які досить довго були на різних боках барикад після Другої світової війни. Для Китаю договір з Радянським Союзом став не тільки гарантом національної безпеки, а й підтримкою у розвитку економіки та культури. З іншого боку, Радянський Союз отримав можливість зміцнити свої позиції у геополітичному просторі Азії, маючи могутнього союзника на своєму боці.

У 1950-ті роки контакти між представниками Радянської України та Китаю, хоч і мали ідеологічний напрямок, допомогли зблизити народи. Ця співпраця мала позитивний вплив на відновлення та зміцнення економіки Китаю, а також на підготовку кадрів для подальшого розвитку суспільства. Через Радянський Союз, КНР отримала широку матеріальну підтримку, що було закріплено у Договорі про дружбу, союз та взаємну допомогу [29, с. 4].

У період з 1949 до 1959 років, коли Україна була частиною СРСР, відносини між Радянським Союзом та Китаєм були дуже напруженими. Однак, після підписання Договору про дружбу, союз та взаємну допомогу в 1950 році, співпраця між країнами почала зміцнюватися. Співробітництво між СРСР та Китаєм сприяло розвитку китайської економіки та створенню необхідної інфраструктури для підготовки фахівців, необхідних для подальшого розвитку країни. Саме завдяки такій співпраці було можливе здійснення аграрної реформи, проведення індустріальної модернізації, а також зміцнення національної безпеки Китаю. Оскільки обидві країни були світовими лідерами, співпраця між ними не тільки сприяла зміцненню їх власної економіки, але й вплинула на стабільність регіону та всього світу.

Протягом 1949-1959 років культурні взаємозв'язки між Україною та Китаєм належним чином розвивалися та поглиблювалися, особливо у зв'язку з розвитком

відносин між радянським Союзом та КНР. У контексті складнощів, які впливали з обмеженням суверенності УРСР, питання культурного обміну між країнами ставало все більш важливим. Зв'язки між китайською та українською літературами є одними з найбільш примітних форм цих взаємодій. Проте, на тлі цього були також і інші форми співпраці, які стали можливими завдяки поживленню дружніх відносин між народами. Наука, мистецтво та освіта стали додатковими формами співпраці, що сприяли більш глибокому знайомству між країнами та підвищенню інтенсивності культурного обміну [22].

Згідно з даними Книжкової палати України, у період між 1949 та 1959 роками, активно публікувались книги, які відображали культурний обмін між Україною та Китаєм. Зокрема, видання китайської літератури в Україні зростало кожен рік до 1953 року, після чого стало спадати, але знову зросло у 1958 році. Проте наступного року кількість видань знизилася. Ці коливання можна пов'язати зі змінами у радянсько-китайських відносинах, коли був період потепління та погіршення відносин між обома країнами. Щодо китайських видань, то переважною була перекладна художня проза та література для дітей. У 1950-ті роки з'являлися перші переклади творів китайських письменників українською мовою, а також окремі переклади творів українських класиків [34, с. 33]. Зокрема, у 1963 році китайський літературний крити Ге Баоцюань переклав «Кобзаря» Т. Шевченка з російської мови на китайську, а у 1968 р. після вивчення української мови – з мови оригіналу на китайську [36, с. 144].

У післявоєнний період зростання інтересу до китайської культури в Україні було досить помітним, що можна побачити на прикладі появи перекладів творів китайських авторів. Увагу радянських читачів привернула творчість Лу Сіня, Чжао Шулі, Хуан Ай, Ай Цін, Тянь Цзянь, Емі Сяо та багатьох інших. Переклади книг були виконані українською та іншими мовами народів СРСР, що дозволило більшій кількості людей ознайомитися з китайською літературою. Крім того, це зробило твори доступнішими для молоді, яка складала значну частину читачів. Книги діставалися до читачів не лише через книгарні, але й через бібліотеки та друковані видання. Ці прояви культурного обміну були позитивними, оскільки

допомагали розширювати світогляд читачів та сприяли зміцненню культурних зв'язків між народами.

Вказанні письменники та поети висвітлювали в своїх творах соціальні та моральні проблеми сучасної їм Китаї, зверталися до історії та культурних традицій своєї країни. Лу Сінь вважався одним з найбільш видатних китайських письменників XX століття, автором романів «Сильний біль», «Інші люди», «Ріка мрій», «Хлопчик на кораблі» та багатьох інших. Він був пристрасним послідовником соціалістичного реалізму, в його творах часто порушувалися питання трудової етики, боротьби з відсталістю та культурним відривом Китаю від західної цивілізації.

Хуан Ай, автор роману «Червона лілія», також був відомий своїми соціально-політичними творами, які спонукали до роздумів про соціальну несправедливість. Ай Цін вважалася однією з найбільш популярних китайських письменниць свого часу, авторкою роману «Швидка куртка». Тянь Цзянь став популярним своїми віршами та романом «Життя після життя», який був визнаний одним з найкращих китайських романів XX століття.

Окрім того, з'явилися журнали «Китай» та «Народний Китай», які також друкувалися російською мовою і мали значну популярність серед читачів в УРСР. Ці видання містили інформацію про культуру, мистецтво та літературу Китаю, а також надавали можливість ознайомитись з творчістю відомих китайських письменників.

Завдяки такому культурному обміну між країнами, українці та китайці мали можливість познайомитись з культурою іншої країни та збагатити свій світогляд. Такий обмін допоміг також у зміцненні дружніх відносин між Україною та Китаєм, а також сприяв підвищенню культурного рівня населення обох країн.

Початок співпраці між Китаєм та Україною після Другої світової війни призвів до активного розвитку освітньої сфери. Згідно зі статистичними даними, в період з 1949 по 1959 роки, 33 вищих навчальних заклади та 42 середніх спеціальних навчальних закладів, приймали і навчали студентів з Китаю. Ці числа зросли завдяки активним зусиллям з боку обох країн з підтримки

культурних обмінів. В результаті співпраці були забезпечені можливості для китайських студентів навчатися в Україні та отримувати знання з різних галузей науки й техніки [19, с. 80].

Значна робота з популяризації китайської культури в Радянському Союзі була проведена Державним музеєм східних культур у Москві. Виставки, які проводилися у 1949 році, зокрема «Кераміка і порцеляна Китаю», «Китайське образотворче мистецтво» та «Китайська гравюра», зробили великий вплив на радянське суспільство. Музей також допомагав місцевим художнім музеям, постачаючи їм експонати. У 1952 році, цілий ряд пам'яток китайської культури був переданий музею західного та східного мистецтв. Згодом музеї Києва та Одеси також поповнили свої колекції експонатами прикладного мистецтва Китаю XVIII-XX ст. Восени 1955 року делегація музейних працівників з Китаю відвідала відомі музеї Радянського Союзу, щоб познайомитись з досвідом їх роботи та колекціями [19, с. 80].

Після смерті Й. Сталіна та початку десталінізації (1953-1956 рр.) відносини між СРСР та КНР почали погіршуватися. На закритому засіданні XX з'їзду КПРС, промова М. С. Хрущова була сприйнята Мао Цзедуном негативно. Також, нова зовнішньополітична стратегія СРСР, яка полягала в виході з ізоляції та встановленні ділових відносин з країнами Заходу, викликала невдоволення у китайського лідера. Його думка полягала в тому, що це суперечить ідеї "ленінського меча" та всієї комуністичної ідеології. В результаті, політика "мирного співіснування" між СРСР та капіталістичними країнами стала причиною невдоволення Мао Цзедуна, тому що він відкидав ідею поділу світу на дві ідеологічні частини.

Розквіт економічного співробітництва між Радянським Союзом та Китаєм випав на середину 1950-х років, що включало надання допомоги Китаю в модернізації господарства, політико-адміністративної системи та підготовці кадрів. У 1954 році Микита Хрущов, очільник радянської делегації, відвідав Китай і провів переговори з Мао Цзедуном. Після переговорів було укладено угоду про передачу СРСР військово-морської бази Порт-Артур Китаю. Проте у

1959 році Китай розпочав курс на здійснення "великого стрибка" в економічному розвитку, який не співпадав з ідеями Москви. У лютому-березні 1963 року китайська преса звинуватила Хрущова у капітулянтстві та нагадала про "нерівноправні договори", які були нав'язані Китаю царською Росією.

Після того, як китайська преса провела цю антирадянську акцію, китайських дипломатів було вислано з країни. Це стало поштовхом до розвитку конфлікту між КНР та СРСР. На пленумі ЦК КПРС, який відбувся у лютому 1964 року, М. А. Сулов звинуватив китайське керівництво в імперіалістичних прагненнях, що сховані за політикою допомоги народам, які борються проти колоніалізму. Китайські лідери зі свого боку наполягали на задоволенні своїх територіальних претензій та не приймали іншої точки зору. Розвиток подій призвів до подальшого погіршення відносин між країнами та до того, що наступного року було оголошено про розрив дипломатичних відносин між Китаєм та СРСР.

Конфлікт між СРСР і Китаєм розгорівся навколо питання кордону між двома країнами. У свою чергу, радянське керівництво звинуватило Китай у спробах агресії та територіальних претензіях. Таким чином, після декількох років співпраці, відносини між СРСР і Китаєм загострилися, а конфронтація між двома країнами стала невідворотною.

Як висновок, впливає, що проголошення Китайської Народної Республіки у 1949 році та початок співробітництва з Радянським Союзом мали вагомий роль у формуванні та розвитку відносин між Україною та Китаєм. Незважаючи на складні політичні зміни та конфлікти між країнами в різні періоди, зокрема в 1960-х та 1970-х роках, взаємні контакти між Україною та Китаєм продовжували розвиватися.

Офіційні дипломатичні відносини між Україною та Китаєм було встановлено в 1954 році, коли було підписано декларацію про встановлення дипломатичних відносин. Цей етап став першим кроком до подальшого розвитку співпраці між Україною та Китаєм. У подальшому співпраця між країнами розвивалася в галузях промисловості, транспорту, науки, культури та освіти.

Особливо важливою галуззю співпраці стала освітянська галузь, в рамках якої було багато обмінів студентами та науковцями.

Інтерес китайців до української культури був на високому рівні, що відзначалося появою перекладів української класики та багатьма іншими культурними обмінами. У свою чергу, українці також були зацікавлені у творчості китайських письменників та поетів.

Очевидно, що китайсько-радянський розрив відносин негативно вплинув на взаємодію китайського та українського народів, але протягом 1949-1959 років зв'язки між УРСР та КНР встановлювалися дуже активно. У свою чергу, УРСР була однією з країн, що активно підтримувала КНР у питанні її представництва в ООН та у Раді Безпеки ООН.

1.2. Становлення міжнародної взаємодії КНР та УРСР у межах ООН

Організація Об'єднаних Націй (ООН) була створена після Другої світової війни для сприяння міжнародній співпраці та запобігання майбутнім конфліктам. Одним із важливих аспектів діяльності ООН було визнання нових держав і сприяння їх вступу в члени. Окремим питанням середини ХХ століття на Генеральних Асамблеях ООН було так зване «китайське питання».

Тема співробітництва КНР і УРСР в рамках ООН привертала увагу науковців та істориків, досліджувалася з різних позицій. Історіографія ролі УРСР в ООН у цей період ще обмежена, але нещодавно з'явилися дослідження, які проливають світло на це питання. Зокрема варті уваги такі публікації: В. Урусов «Україна і “Китайське питання” в ООН (1949-1959 рр.)», Ю. Біленкова «Участь політико-правових суб'єктів Української РСР в розробці та утвердженні основних інститутів нового міжнародного права (1944–1991 рр.): історико-правове дослідження», С. Віднянський «Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших проблем», Г. Удовенко «В інтересах миру і співробітництва (Українська РСР в ООН)» та інші.

Джерелами для цього дослідження є переважно дипломатичні документи, доповіді та офіційні виступи ООН та урядів КНР і УРСР. В архівах ООН

зберігається велика колекція цих документів, включаючи звіти Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки та інших органів ООН. Документи урядів КНР і УРСР знаходяться в їхніх національних архівах, а також у деяких міжнародних архівах. Ці джерела дають цінне уявлення про динаміку взаємодії між КНР і УРСР в рамках ООН у середині XX ст.

Середина XX століття стала вирішальним періодом для міжнародних відносин, оскільки у світі виникали численні політичні процеси та конфлікти. Однією з найважливіших подій стало створення Китайської Народної Республіки у 1949 році, що призвело до появи двох ворогуючих китайських урядів, КНР і Республіки Китай (Тайвань). Визнання КНР законним представником китайського народу в ООН стало спірним питанням для багатьох країн, у тому числі для Української Радянської Соціалістичної Республіки. Цікаво, що УРСР включилась до боротьби за права комуністичного Китаю ще до перемоги КПК у громадянській війні.

Під час 89-го пленарного засідання 2-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку 22 вересня 1947 р. свою думку в загальній дискусії висловив голова делегації УРСР Д. Мануїльський. Він заявив: «Немає жодних сумнівів, що підтримка, яку Сполучені Штати надають Гоміньдану в його громадянській війні проти демократичних сил Китаю, суперечить принципу невтручання у внутрішні справи іноземної країни, який є основою статуту ООН» [14, с. 131].

Суттєвим чинником визнання КНР була позиція УРСР щодо Гоміньдану та підтримка Гоміньдану представниками США. В УРСР вважали Гоміньдан маріонеткою американського імперіалізму, а тому не підтримали визнання Республіки Китай в ООН. Натомість вони підтримали вимоги визнати КНР як законного представника китайського народу.

Делегація Радянського Союзу та дружні їй делегації висловлювались за передання представникам уряду КНР усіх прав у міжнародних зносинах, що попередньо належали урядові Чан Кайши. Щонайменше у 10 зверненнях, поданих до Генеральної Асамблеї протягом 1950-х років, українські

представники в ООН вимагали визнання комуністичної КНР. Також питання згадувалося у численних листах, нотах.

На 277-му пленарному засіданні 19 вересня 1950 р. активно обговорювалося питання про представництво Китаю в ООН. Голова української делегації А. М. Барановський підкреслив, що представники Радянського Союзу та Індії виступили з підтриманою пропозицією запросити представника КНР до складу інших делегацій в ООН. Однак проєкт резолюції, запропонований Індією, був відхилений 33 голосами проти 16 при тому, що 10 утрималися. Така ж ситуація трапилася з проєктом резолюції, що був запропонований СРСР. Українська РСР продемонструвала свою підтримку КНР своїм голосуванням. Зокрема, в 1950 році УРСР проголосувала за резолюцію про визнання КНР законним представником Китаю, тоді як США та інші країни Заходу виступили проти [9, с. 15].

Л.О. Лещенко зазначив, що під час 5-ї сесії Генасамблеї китайське питання було предметно обговорене і воно залишилося єдиним подібним випадком в ООН. Однак на наступних сесіях блок під проводом Сполучених Штатів застосувалися процедурні маневри, щоб запобігти навіть простому згадуванню китайського питання в Генеральній Асамблеї. Незважаючи на неодноразові спроби Радянського Союзу, Індії та інших країн, які призвели до понад 200 голосувань щодо представництва Китаю в ООН та її органах, позитивного результату досягти не вдалося [28, с. 98].

На наступних зустрічах представники України продовжували відстоювати законні права КНР, незважаючи на перевагу проамериканських сил. На 314 пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН А. М. Барановський навів переконливі факти, обговорюючи скаргу представника Тайваню: «Навіть покровителі і захисники гомінданівської кліки вимушені признати, що збанкрутілий режим Чан Кайши став жертвою своєї власної політики, що направлена проти народу і на захист інтересів іноземних монополій [10, с. 118].

У промові, виголошеній 15 березня 1950 року в Сан-Франциско, державний секретар США Ачесон зробив заяву стосовно політики США щодо Азії:

«Протягом багатьох років Китай боровся з неймовірною хоробрістю, витривалістю і терпінням проти природних лих, проти внутрішнього розколу і розбрату і проти зовнішніх ворогів, поки закінчення війни не зробило, як це виявилось, майже відчутним здійснення надій, за які він боровся. Потім ігнорування урядом потреб китайців, його нездатність і сліпота знищили всю їх віру і підтримку... Націоналістичний уряд був повалений в Китаї не за допомогою сили зброї. Він зазнав краху через притаманну йому слабкість і втрату народної підтримки» [10, с.530].

Під час шостої сесії Генеральної Асамблеї ООН 25 жовтня 1952 р., обговорюючи доповідь комісії з перевірки повноважень щодо представництва КНР, представник УРСР А. М. Барановський нагадав, що "Центральний народний уряд КНР, який обирається і підтримується всім китайським народом, вже три роки здійснює контроль над усією територією Китаю". Крім того, він заявив, що уряд Тайваню, який підтримується США, «не тільки не представляє китайський народ, але, навпаки, спрямовує всю свою діяльність проти Китайської Народної Республіки» [12, с. 166].

Під час восьмої сесії Генеральної Асамблеї ООН 15 вересня 1953 року на 432-му пленарному засіданні було знову піднято питання про представництво Китаю в ООН. Голова делегації УРСР А. М. Барановський висловив свою думку, сказавши: «Ті, хто справді бажають знизити міжнародне напруження, повинні відхилити пропозицію делегації США відкласти обговорення представництва Китаю в ООН і підтримати резолюцію, представлену СРСР. делегації, яка рекомендує, щоб представники, призначені Центральним Народним Урядом КНР, посіли належне їм місце в Генеральній Асамблеї та інших органах ООН. Делегація УРСР приєднується до резолюції Радянського Союзу і підтримує її без застережень» [5, с. 7].

Під час десятої сесії Генеральної Асамблеї ООН (20 вересня – 20 грудня 1955 р.) голова делегації УРСР Г. Паламарчук на 526-му пленарному засіданні зазначав, що невизнання Китайської Народної Республіки ООН «є не тільки ненормальним явищем і не відповідає духу Статуту, але й також представляє

небезпеку для сприяння справі миру та вирішення міжнародних проблем, як зазначив раніше прем'єр-міністр Індії Неру» [6, с. 149].

Під час першої позачергової позачергової сесії, що відбулася 1-10 листопада 1956 р., було опубліковано повідомлення щодо представництва Китайської Народної Республіки 5 листопада 1956 р., в якому містився лист представника УРСР В. Сапожнікова, від 01.11.1956 (документ А-3300). У листі зазначалося: «Маю честь повідомити Вам наступне: Делегація Української РСР... вважає, що тільки законний представник, призначений Центральним Народним Урядом Китайської Народної Республіки, може представляти Китай на спеціальній сесії. Генеральної Асамблеї ООН Українська РСР не визнає за представником Гоміньдану право представляти Китай на спеціальній сесії Генеральної Асамблеї» [8, с. 124-125]. У листі також міститься прохання відтворити лист як офіційний документ Генеральної Асамблеї.

Під час 885-го засідання п'ятнадцятої сесії Генеральної Асамблеї ООН 4 жовтня 1960 р. М. В. Підгорний, голова делегації УРСР, ніби підсумовуючи десятилітню дискусію про представництво КНР в ООН, сказав: «Виступаючи сьогодні в загальнополітичній дискусії, я хочу категорично заявити, що Українська РСР ніколи не погодиться на грубе порушення законних прав КНР, адже всім зрозуміло, що поки 650-мільйонний китайський народ не буде представлений в ООН, вона не зможе успішно вирішити більшість важливих міжнародних проблем і не може вважатися справді представницькою міжнародною організацією» [11, с. 483].

На 891 засіданні М. В. Підгорний продовжив цю тему: «Уряд Сполучених Штатів, як це очевидно, пов'язує питання про допуск Китаю в ООН зі своїм власним небажанням признати КНР... Питання про участь КНР в ООН нині є вже не тільки питанням, що пов'язано з відновленням справедливості і закону, ООН не може ефективно діяти без участі в її роботі КНР. В цей час виявився фактично паралізованим такий важливий орган міжнародної Організації, як Рада Безпеки.

Делегація УРСР хоче сподіватися, що Асамблея прислухається до голосу розуму і відхилить рекомендацію Генерального комітету, тобто проект резолюції

США. Якщо цей проект буде винесено на голосування, наша делегація проголосує проти. Ми підтримаємо поправку Непалу, а також поправку Гвінеї щодо розгляду на Асамблеї пропозиції про виключення кліки Чан Кайши та надання місця в ООН представникам Центрального Народного Уряду КНР» [11, с. 636].

Протягом 1950-х років кількість делегацій, що підтримували відновлення представництва КНР в ООН, поступово зростала: 7 – у 1952, 10 – у 1953, 11 – у 1954, 12 – у 1955, 24 – у 1956, 29 – у 1958 і 34 – у 1959 році [28, с. 104]. Однак через постійне протистояння між проамериканським і прорадянським блоками «китайське питання» в цей період залишалось невирішеним, втім зберігалась перевага американської сторони. Незважаючи на це, делегати від УРСР послідовно виступали за правомірне представництво Китайської Народної Республіки в ООН. У резолюції 2758 (XXVI) від 25 жовтня 1971 року Генеральна Асамблея ООН постановила: «відновити Китайську Народну Республіку в усіх її правах і визнати представників її уряду єдиними законними представниками Китаю в ООН, і негайно позбавити представників Чан Кайши місця, яке вони незаконно займають в ООН і в усіх пов'язаних з нею установах». Це визнання мало значний вплив на міжнародній арені, оскільки означало завершення тривалого періоду дипломатичної ізоляції КНР і відкривало нові можливості для міжнародного співробітництва.

Підсумовуючи, дипломатичне співробітництво та взаємодію між Українською РСР і Китайською Народною Республікою протягом середини XX століття мали значний вплив на світову геополітику, а саме на визнання КНР в ООН як законного представника Китаю. Незважаючи на опозицію з боку Гоміньдану та його прихильників, Українська РСР була важливим учасником дискусії та визнання КНР в ООН. Українські делегати послідовно виступали за визнання КНР законним представником китайського народу та відіграли важливу роль у отриманні необхідних голосів для досягнення цього результату. Незважаючи на те, що УРСР була частиною Радянського Союзу, Українська РСР демонструвала високий рівень активної діяльності в рамках ООН, особливо

щодо підтримки КНР. Цей випадок також підкреслює значення ідеології та політики в міжнародних відносинах, оскільки на дискурс щодо визнання КНР значно вплинули напруга та ідеологічні міркування часів Холодної війни.

Проголошення Китайської Народної Республіки та початок співробітництва з СРСР стали важливими етапами в становленні дипломатичних відносин між УРСР та Китаєм. Розвиток міжнародної взаємодії КНР та УРСР, зокрема у межах ООН, відображав налагодження партнерства між цими двома країнами в політичній та економічній сферах. Проте, конфлікти між СРСР та КНР виникали через різні ідеологічні та територіальні питання, що обмежували можливості подальшого співробітництва між УРСР та Китаєм. Загальний аналіз дипломатичних взаємин між Україною та Китаєм у першому десятиріччя показав їх важливу роль у розвитку міждержавних відносин.

РОЗДІЛ 2

СПІВРОБІТНИЦТВО КИТАЮ ТА УРСР У ПРОМИСЛОВІЙ ТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ГАЛУЗЯХ

2.1. Співпраця УРСР та КНР у промисловій галузі

Перш за все, співпраця між УРСР та КНР проявилася в питаннях розвитку економічних взаємин. Були розроблені моделі економічного розвитку та створення індустріальної і технічної бази, які сприяли прискореному розвитку народного господарства Китаю. З цією метою до Китаю відряджали багато радянських, зокрема, й українських спеціалістів найрізноманітніших галузей науки, інженерії, економіки, індустрії та управління господарськими об'єктами. В університетах Києва, Одеси, Харкова та Дніпропетровська почали навчатися сотні китайських студентів. Володимир Урусов, зокрема, відзначав у своїх дослідженнях, що «роль радянських спеціалістів у підготовці кадрів у Китаї в галузі управління, науки, техніки та освіти була дуже значною. Серед них були тисячі представників України» [41, с. 109].

Як відомо, з 1949 по 1959 роки при сприянні Радянського Союзу в КНР було побудовано більше 250 великих підприємств та об'єктів. Серед них найбільш важливими для економіки КНР можна вважати, наприклад, Аньшанський, Баотоуський, Тайюаньський, Уханьський металургійні комбінати, азотні та коксохімічні заводи в Гриніта, Тайюані, Лояні, сільськогосподарський тракторний, підшипниковий та завод промислового устаткування, завод синтетичного каучуку та нафтопереробний завод в Ланьчжоу, сланцепереробний завод в Фушуні, завод важкого машинобудування в Фулярці, Харбінський електромашинобудівний, турбінний та котловий заводи, Чанчунський автомобільний завод, декілька потужних електростанцій [19, с. 174].

З допомогою Радянського Союзу в КНР були створені різні галузі промисловості: авіаційна, автобудівна, тракторно-будівельна, радіотехнічна та хімічна промисловість. Це призвело до значного зростання потужностей у металургійній та енергетичній галузях.

У загальному обсязі виробництва КНР за 1960 рік виробництво продукції на підприємствах, побудованих при технічному сприянні Радянського Союзу, складало: по чавуну – 30%, сталі – більше 40%, прокату – більше 50%, вантажним автомобілям – 80%, тракторам – більше 90%, синтетичному каучуку – 30%, виробленні електроенергії – 25%, виробництво парових та гідролічних турбін – 55%, алюмінію – 25%, важкому машинобудуванню – 10% [19, с. 175]. З 1950 по 1959 роки СРСР надав КНР більше 13 млрд карбованців капіталовкладень і поставив обладнання для 310 промислових підприємств [24, с. 17].

Українсько-китайські зв'язки у галузі промисловості Українські підприємства, разом з іншими радянськими республіками, вели численні роботи. Необхідно відзначити, що УРСР вносила значний вклад у зовнішньоторговельні операції СРСР, а також в поставки обладнання для об'єктів, які будувалися при технічному сприянні СРСР, що складала близько 25% [24, с. 12]. Доля УРСР у загальносоюзному експорті на початку 1950-х років складала 98,3% по чавуну та 63,4% по прокату [24, с. 13-14]. Крім того, близько 350 промислових підприємств України виготовляли на замовлення Китаю технологічне обладнання для спорудження заводів металургійної, машинобудівної, хімічної та інших галузей промисловості. УРСР також оснащувала комплектним устаткуванням ряд великих металургійних комбінатів Китаю, заводи кольорових металів у Лояні, Дунгаї, Найгані, алюмінієві комбінати в Гуйчжоу та Хонаї, завод синтетичного каучуку та вугільні шахти [24, с. 16].

Співробітництво Української РСР з КНР у промисловості здійснювалося головним чином за такими напрямками:

- поставки обладнання для підприємств, які будувалися за радянськими проектами;
- поставки обладнання та запасних частин, які були продані Міністерством зовнішньої торгівлі СРСР;

- відправка українських робочих та фахівців для допомоги в освоєнні технологічних процесів, налагодженні та пуску заводів, агрегатів, які вводилися в експлуатацію;
- вивчення китайськими фахівцями обладнання, технологій та організації виробництва на українських підприємствах;
- передача технічної документації.

Номенклатура експортних поставок з УРСР до КНР включала ливарне, ковальське та пресове, хімічне і радіотехнічне обладнання, різальні станки, холодильне устаткування, апарати для кисневого дуття, нафтопродукти, папір. У свою чергу, Україна отримувала з КНР олово, соєві боби, шовк-сирець, касторове, тунгове, кокосове масло, щетину, канатну фольгу, пробкову кору, а також різні товари широкого вжитку – верхній одяг, трикотаж, вовняні та шовкові тканини [43, с. 152].

За період 1949-1959 років до радянсько-китайської співпраці залучалися підприємства найбільших промислових міст України, а саме: Києва, Харкова, Горлівки, Дніпропетровська, Дніпродзержинська, Донецька, Запоріжжя, Краматорська, Львова, Луганська, Маріуполя, Одеси, Сум та інші.

Значний вклад у технічне оснащення промисловості КНР внесли підприємства Києва. Завод "Верстатобудування та автоматизації імені Горького" відправляв у Китай універсальні та спеціальні металообробні верстати. Запасні частини для тракторного парку Китаю виготовляв завод імені Лепсе. У оснащенні Аньшаньського металургійного комбінату брав участь механічний завод Головмашинбуд. У Китай відправляли свою продукцію й інші заводи міста [43, с. 152].

Промислове обладнання для КНР виготовляли підприємства Харкова. "Електроважмаш" випускав для КНР турбогенератори. Електромеханічний завод виготовляв електродвигуни для шахтних підйомників. Аньшаньському металургійному комбінату відправив електричну частину тонколистового стану гарячої прокатки "1700", станювання продовжувального та широкого

зварювання труб, обладнання та автоматику для доменної печі №1 Баотоуського металургійного комбінату. Харківські заводи "Електроважмаш" та ХЕМЗ 1960 року виготовили машини для блюмінга. Введення до ладу цього блюмінга виробництво сталевого прокату в Китаї збільшилося у два рази [43, с. 153].

Посильний внесок у розвиток українсько-китайського співробітництва зробили підприємства Львова. В КНР відправлялися львівські автокрани, автонавантажувачі, велосипеди, сільськогосподарські машини, електрична та радіоапаратура. 16 заводів міста Одеси відправляли в Китай універсально-фрезерні та радіально-свердлильні верстати, кисневі установки, трактори та плуги, кіноапаратуру, підйомні крани, холодильне устаткування. На Сумському машинобудівному заводі імені Фрунзе також були розміщені замовлення для китайських підприємств [43, с. 153].

Своїми поставками гірничорудного обладнання СРСР надзвичайно сприяв засвоєнню величезних природних ресурсів КНР, які до того утворення знаходилися здебільшого в руках іноземних компаній [24, с. 17]. Особливо вагому долю у розвиток вугільної та металургійної промисловості КНР внесли підприємства Донецько-Придніпровського регіону. Цей регіон на початку 50-х років давав 52% загальносоюзної виплавки чавуна, 40% сталі, 55% залізної руди, 40% кам'яного вугілля [43, с. 153].

Замовлення для КНР виконували колективи 15 заводів. Дніпропетровські підприємства виготовляли нові прилади для вугільних шахт, труби, прокат, збиральні комбайни [24, с.18-19]. У 1959 році вже більше 20 підприємств Дніпропетровської області підтримували ділові стосунки з КНР [43, с. 153]. Більше 30 новозбудованих підприємств різних районів Китаю оснащалося обладнанням, що було виготовлено на заводах Донбасу. Багато підприємств китайської металургії було оснащено найновішою технікою, яка вперше була створена на підприємствах Донецького краю. Чимало китайських шахт-новобудов було обладнано донецькими швидкісними електровозами для транспортування вугілля та машинами підйомного обладнання з великої глибини.

Проводилося постачання з Донбасу машинобудівної техніки, обладнання для хімічної промисловості [43, с. 153].

На прикладі роботи підприємств машинобудування міста Краматорська можна побачити, наскільки активно розвивалися стосунки між підприємствами України та КНР у 50-ті роки. Ново-Краматорський машинобудівний завод (НКМЗ) брав участь в оснащенні обладнанням Лоянського шарикопідшипникового заводу [43, с. 153]. У 50-ті роки НКМЗ відправив близько 15 тисяч тонн прокатного обладнання в КНР для Лоянського заводу кольорових металів та Тайюаньського металургійного заводу [43, с. 153]. Лоянському заводу з обробки кольорових металів НКМЗ відправив обладнання для широкої гарячої прокатки, трьох клінового стрічкового стану та листового стану. Для Тайюаньського металургійного комбінату було виготовлено штабовий стан гарячої прокатки, а для Уханьського металургійного комбінату – розливні мостові крани [43, с. 154]. На монтажі днищ механічного цеху №1 НКМЗ в 1958 році було виготовлено обладнання прокатного стану для Аньшаньського металургійного заводу.

Підсумовуючи співпрацю НКМЗ з КНР, слід відзначити, що Ново-Краматорський машинобудівний завод у період з 1954 по 1959 роки запроектував, виготовив і в комплексі поставив у Китай сім прокатних станів:

- У 1955 році виготовлено та в 1956 році запущено в експлуатацію реверсивний стан 2000 гарячої прокатки листів з алюмінієвих сплавів для Харбінського алюмінієвого заводу;

- У 1958 році було випущено, а в 1959 році запущено в експлуатацію полу-безперервний листовий стан 2800/1700 для Аньшаньського металургійного заводу.

- У 1959 році було виготовлено стан 1000x3500 з прокатки важких листів для Лоянського металургійного заводу обробки кольорових металів, заготівельний стан 400/1000x1000 холодної прокатки для Лоянського металургійного заводу обробки кольорових металів і листовий стан

400/1000x1500 холодної прокатки для Лоянського металургійного заводу обробки кольорових металів.

- Для вугільно-рудної та промислової галузей Китаю НКМЗ поставив екскаватори крокуючі ЕШ 4/40 – 5 штук (1958-1959 рр.), млини – 15 штук і шахтні підйомні машини – 100 штук [43, с. 154].

Замовлення для китайських підприємств виконував Торезький машинобудівний завод. Завод відправив до КНР велику партію рудничних електровозів. Зварені труби широкого діаметру йшли в Китай з Харцизького трубного заводу, Жданівського (Маріупольського) заводу та Єлизаветинського керамічного заводу. Велику юлість керамічних просочок було відправлено з Костянтинівського заводу "Червоний Жовтень". Завод 15-річчя ЛКСМУ виконував замовлення КНР з випуску шахтних підйомних машин [24, с. 19].

Підприємства Луганської області поставляли промислове, збагачувальне, коксохімічне, металургійне, електротехнічне обладнання, продукти хімічного виробництва, друкарські машинки, запчастини. Обладнання для збагачувальної фабрики "Фен-Фен" відправлялося з м. Сєверодонецьк, заводу промислово-рудникового обладнання у м. Луганськ, азотно-тукового заводу у м. Тайюань, металургійних комбінатів у м. Бао-Тоу, м. Ухань, заводу синтетичного каучуку у м. Ланьчжоу, шахти Тунь-Шунь, молібденового комбінату Янцянчжанцзи та інші.

В Україну приїжджали численні делегації для ознайомлення з умовами і досвідом роботи на підприємствах Радянської України. Керівництво Радянської України створювало найбільш сприятливі умови для делегацій з КНР, підбирало для відвідування найбільш успішні підприємства.

Для прикладу можна навести перелік делегацій, які відвідали Україну. За 1958 рік з 3 по 10 червня у Харкові перебувала делегація електриків з КНР, що складалась з 5 осіб. Прийом делегації здійснював Обласний комітет працівників електростанцій та електричної промисловості [43, с. 155]. З 22 по 29 червня 1958 року в Україні перебувала делегація китайських залізничників у складі 5 осіб на

чолі з головою Всекитайського комітету профспілки залізничників Сяо Хунчі. 23 червня члени делегації відвідали паровозне депо станції Київ-Пасажирська, вокзал станції. Того ж дня відбулася бесіда в профспілці залізничників Південно-Західної залізниці. 24 червня делегація відвідала Дарницький вагоноремонтний завод, де відбулася бесіда з активом профспілки. Після цього делегація відправилась до Сімферополя.

3-10 липня 1958 року в Сталіно (Донецьку) перебувала делегація профспілки промисловості Китаю у складі 4 осіб. З 9 по 14 серпня 1958 року в Одесі та Криму побувала делегація працівників текстильної промисловості у складі 9 осіб. З 31 серпня по 1 вересня 1958 року в Україні перебувала делегація працівників лісової та паперової промисловості КНР у складі 7 осіб, очолювана заступником голови ЦК профспілки працівників лісової та паперової промисловості Фан Дісянь. Делегація відвідала Виставку передового досвіду народного господарства УРСР. На Київській меблевій фабриці ім. Боженко члени делегації детально знайомилися з процесом виробництва меблів, оглянули автоматичну лінію виробництва брусів [43, с. 155-156].

Таким чином, контакти в галузі промисловості ставали з року в рік все більш активними. Обсяги поставленої продукції до КНР щорічно збільшувалися. Про це свідчить той факт, що за інформацією з публікації В. Б. Урусова «Українсько-китайські економічні зв'язки у 50-ті роки ХХ ст.», у 1959 році було поставлено до КНР обладнання, машин та приладів майже на 40% більше, ніж 1958-го року. А вже на початку 50-х років більше 300 промислових підприємств України виконували замовлення на виготовлення різного обладнання для КНР.

Також у Радянському Союзі було організовано підготовку китайських науково-технічних кадрів та кваліфікованих робітників на підприємствах СРСР. З 1951 по 1962 роки в Радянському Союзі пройшло виробничо-технічне навчання більше 8 тисяч китайських громадян. Для кожного промислового підприємства, яке будувалося за допомогою СРСР, переважна більшість технічного персоналу була навчена – від директора і головного інженера до начальників цехів та

дільниць, а також інших працівників, які брали участь у будівництві підприємства [19, с. 178].

В Українській РСР підготовка фахівців для китайської промисловості відбувалася за двома основними напрямками:

- стажування китайських інженерно-технічних працівників на підприємствах України;
- підготовка робітників для китайських підприємств на заводах України.

У підготовці інженерно-технічних кадрів та робітників для промисловості КНР приймали участь підприємства найбільших промислових центрів України, а саме: Горівки, Дніпропетровська, Дзержинська, Донецька, Запоріжжя, Києва, Краматорська, Одеси, Сум, Харкова.

Поки тривало будівництво Аньшанського металургійного комбінату, який був введений в експлуатацію в 1960 році, китайські інженери та робітники набували досвіду на промислових підприємствах України, таких як Донецький металургійний завод, Дніпродзержинський завод металевих конструкцій, завод "Запоріжсталь", Лутугинський завод Луганського раднаргоспу та інші [43, с. 156-157].

Кожного року на заводі Дзержинського Дніпропетровського промислового центру проходили практику численні групи китайських фахівців. Тільки в 1958 році пройшли виробниче навчання 57 фахівців з КНР. Протягом кількох місяців тут проходила виробничу практику група молодих китайських робітників Аньшанського металургійного комбінату. Про атмосферу, що оточувала китайських фахівців, свідчить їх листування. Наведемо для прикладу один з листів на батьківщину про навчання та роботу в Україні:

"Минуло більше року, як ми вчимося в Радянському Союзі. Термін був невеликий, але ми дізналися багато за цей час. Всі наші товариші успішно оволоділи складною технікою. Знатний радянський сталевар Віктор Васильович Канарейкін навчив нашого сталеплавильника Лю Баюнь варити метал швидким методом, а Цай Лічунь під керівництвом Кирила Мойсейовича Шагика управляє

величезним блумінгом. Те ж саме можна сказати про всіх інженерів та робітників з Радянського Союзу. Вони з радістю передають нам знання та досвід. Кращі спеціалісти заводу, як-от інженер теплотехніки Зезуль, старший інженер технічного відділу Васьков, кандидат технічних наук Поляєв, інженер Поляков, після робочого дня читають нам лекції з теорії доменного, мартенського та прокатного виробництва. Ви просите розповісти про враження від зустрічей з радянськими людьми. Перші слова, які ми навчилися у наших друзів, були «хотунжи», що в перекладі означає "добрий товариш". Ма Гуан був заступником начальника мартенівського цеху, Сунь Жічуань – механіком, Цао Юнькуй – розливальником сталі, Лі Найсін – сталеваром[43, с. 157].

Велика група китайських спеціалістів проходила виробничу практику на будівельних ділянках тресту "Дзержинськбуд". Молоді китайські спеціалісти під керівництвом інженерно-технічних працівників тресту вивчали організацію роботи на будівництві прокатних цехів та коксових батарей. Вони знайомилися з технічною документацією, брали участь у будівельних роботах та відвідували підприємства.

Сотні китайських спеціалістів і робітників вивчали досвід виробництва металу та машин на підприємствах Запоріжжя, зокрема на заводі "Запоріжсталь" та заводах "Дніпроспецсталь".

Велику роботу з підготовки металургів для КНР проводили фахівці заводу "Азовсталь". Перша група китайських металургів прибула на "Азовсталь" для проходження виробничої практики в серпні 1954 року. А за п'ять років на заводі підготували для Аньшаньського комбінату більше 400 доменщиків, сталеплавильників, прокатників, механіків, енергетиків. Китайські товариші високо цінували допомогу азовстальців. Крім того, більше 100 китайських спеціалістів приймали участь у стажуванні та запозичували досвід, за ці роки побувавши на "Азовсталі". Фахівці заводу допомагали встановлювати обладнання на Аньшаньському металургійному комбінаті.

Горлівський машинобудівний завод імені Кірова впродовж 50-х років виділявся якісними умовами для підготовки висококваліфікованих кадрів у

галузі механізаторства та машинобудівництва. Велика група китайських спеціалістів вивчала досвід провідних машинобудівних підприємств на заводі. Китайські студенти, які навчалися в Москві, Харкові, Ленінграді та Сталіно (Донецьку), проходили виробничу практику на заводі.

200 фахівців з КНР проходили практику на Харківському тракторному заводі. Харківський турбінний завод в 1955 році отримав лист з подякою від Міністра паливно-промисловості КНР за допомогу у постачанні енергетичного устаткування та навчанні кадрів для соціалістичного будівництва в Китаї. Висококваліфіковані монтажники та працівники заводу передавали китайським енергетикам свій досвід.

На Сталінському (Донецькому) виробничоремонтному заводі імені Хрущова пройшла практику група китайських слюсарів, які на своїй батьківщині працювали в вугільній промисловості. Практиканти прослухали курс лекцій з гірничої механіки, оволоділи ремонтом забійних механізмів, а також реставрацією окремих деталей комбайнів та врубових машин.

Підприємства Краматорська також підготували чимало фахівців для КНР. Кадри для машинобудівництва КНР готував Старокраматорський машинобудівний завод імені Орджонікідзе. Курс виробничого та технічного навчання у відділенні технічної освіти Ново-Краматорського машинобудівного заводу пройшли китайські робітники та інженери Тайюанського заводу важкого машинобудування.

Колектив тресту "Артемвуглегеологія" приймав на практику робітників причетних професій. А у січні 1958 року до тресту "Артемвуглегеологія" приїхала делегація китайських шахтарів. У книзі відгуків музею геології та причетних бурових справ вони записали: «Ми багато чому навчилися тут. Ваш досвід буде відігравати велику роль в розвитку геологорозвідувальної роботи та упромисловленні Китайської Народної Республіки» [43, с. 158].

Спеціалісти з КНР проходили практику на Сумському машинобудівному заводі імені Фрунзе. Підприємства Луганської області також надавали допомогу у підготовці кадрів для промисловості. Так, на металургійному заводі імені

Ворошилова у 1957 році проходили навчання та стажування 14 робітників та інженерів сталеплавильного цеху Уханського металургійного комбінату.

Делегація з КНР також вивчала досвід роботи професійної школи в Радянському Союзі. Наприклад, 12 січня 1956 року до міста Сталіно (Донецьк) прибула делегація з КНР для ознайомлення з організацією навчально-виховної роботи в навчальних закладах трудових резервів області. Делегацію очолював начальник управління підготовки кваліфікованих робітників міністерства праці та керівники навчальних закладів з підготовки кваліфікованих кадрів. Делегація ознайомилась зі змістом роботи обласного управління та його відділень, а також відвідала промислове училище № 2 міста, де ознайомилась з майстернями, лабораторіями та навчальними кабінетами. Делегація також відвідала навчальні заклади трудових резервів Макіївки, Горлівки та Жданова, де вивчала організацію навчально-виховного процесу серед учнів.

Співпраця між УРСР та Китаєм у промисловості була важливим напрямком розвитку взаємодії між країнами. У перші роки після встановлення дипломатичних відносин дві країни активно сприяли розвитку співпраці у галузях машинобудування, енергетики, харчової промисловості та інших. Зокрема, було підписано декілька угод про спільне будівництво заводів та фабрик, проводилися обміни досвідом, навчання, було реалізовано багато спільних проєктів.

2.2. Співпраця УРСР та КНР у сільськогосподарській галузі

Співробітництво Радянського Союзу з КНР у галузі сільського господарства здійснювалося у формі передачі досвіду ведення господарства на селі за радянськими зразками. Можна відзначити основні напрямки такого співробітництва: підвищення врожайності, впровадження методів Мічуріна, Білямса, Лисенка, впровадження радянської агротехніки – глибока оранка землі, суцільне сіяння сільськогосподарських культур, раціональне внесення добрив, правильне зрошення, травопольна сівозміна, впровадження радянського досвіду селекції насіння, поліпшення сільськогосподарських знарядь праці, допомога в

розвитку тваринництва – зменшення епізоотій серед тварин, уніфіковані засоби приготування ветеринарних препаратів, створення державних тваринницьких ферм, до яких завозилася з СРСР худоба (жеребці та барани), створення тваринницьких сім'яних станцій.

В Китаї за допомогою радянських фахівців було проведено величезну роботу в галузі іригації та боротьби з повенями, в результаті якої площа, що страждала від повені, скоротилася з 6,7 млн га в 1949 році до 1,4 млн га в 1951 році. За порадою радянських фахівців Комітет з будівництва на річці Хуайхе розробив технічний проект будівництва системи споруд, що дозволили затримати та взяти під контроль 16 млрд кубічних метрів води, і таким чином створили основу для ліквідації повені та для розвитку системи зрошення в долині річки Хуайхе. Китайський уряд з допомогою радянських фахівців організував успішну боротьбу проти польових шкідників. В 1950 році була проведена робота з боротьби з шкідниками на площі 6 250 000 га. В результаті проведених заходів було врятовано 1,6 млрд центнерів зерна. Для знищення польових шкідників вперше в історії китайського сільського господарства були застосовані спеціально обладнані літаки. Організація роботи була здійснена з допомогою фахівців з України. Українські фахівці також брали участь у боротьбі з сараною в 1951 році [43, с. 159].

Радянська Україна відігравала важливу роль у пропаганді колгоспного ладу. Так, вже 26 травня 1950 року на адресу Всесоюзного товариства культурних зв'язків з Києва було відправлено статтю "Колгоспний стрій забезпечує достатнє та культурне життя селян західних областей України". 6 липня 1950 року було відправлено документальний фільм київської юнацької організації "На полях України". 17 жовтня 1950 року було отримано відгук на фільм "На полях України": «Цей фільм про життя українських колгоспників нами вже отримано. Ми за це щиро Вам дякуємо. Він для нас є надзвичайно цінним подарунком, тому що допомагає китайському народові ознайомитися та запозичити досвід народів Радянського Союзу, а це для нас має велике значення» [43, с. 160]. Генеральний секретар Центрального Товариства Дружби Китаю та СРСР Цянь Цзюньжуй.

Україну відвідували численні делегації з КНР, яким демонстрували "досягнення" колгоспного ладу в Радянській Україні. У грудні 1951 року в селі Гланищеве Переяслав-Хмельницького району Київської області перебувала китайська делегація. Гості ознайомлювались з організацією роботи в колгоспі імені Шевченка, де працювала видатна жінка-колгоспник, Герой Соціалістичної Праці Олена Хобта. Через рік на адресу прийшов лист від одного з учасників делегації Чжа Жофена. Він писав: «Я хочу зав'язати дружнє листування з вами, хочу знати про ваші досягнення у вирощуванні великих врожаїв. Мені 22 роки. Я житель Внутрішньої Монголії, хочу запозичити ваш досвід і застосовувати у себе» [43, с. 160].

Весною 1952 року в СРСР перебувала численна делегація китайських селян. У складі делегації були представники селян з найвіддаленіших провінцій КНР. Частину делегації очолив заступник міністра сільського господарства Південно-Східного Народного уряду КНР Вей Цзінь. В середині травня вони прибули на Україну. У складі делегації були селяни і спеціалісти сільського господарства у кількості 178 чоловік. Гості провели в Києві декілька днів. Вони оглянули столицю України, ознайомились з будівництвом на Хрещатику та інших районах міста, відвідали визначні місця Києва, зокрема Києво-Печерську лавру, музей Т. Шевченка, оглянули пам'ятники Т. Шевченку, Б. Хмельницькому, побували в Київському державному університеті, Київському НДІ плодоовочівництва, Всесоюзному НДІ цукрового буряка.

Делегація складалася з двох груп: перша подорожувала – по Київській, Кіровоградській, Дніпропетровській та Одеській областях, друга – по Полтавській, Харківській, Донецькій та Запорізькій областях. Делегація, яка складалася з представників китайських селян і фахівців сільського господарства, перебувала в Україні з 16 травня по 31 липня. Вони познайомились з роботою колгоспів, радгоспів, машинно-тракторних станцій, промислових підприємств та науково-дослідних закладів Київської, Сталінської (Донецької), Харківської, Полтавської та Запорізької областей. Під час перебування у Полтаві китайські селяни вивчали досвід роботи сільськогосподарських та науково-дослідних

закладів. Перед виїздом з України делегація сільських робітників з КНР зустрілася з міністром сільського господарства УРСР М. С. Співаком, який організував прийом.

Відмінники сільського господарства вищого ступеня Хань Ень, Го Юйлань та інші виступаючи разом – всього одинадцять людей – поділилися своїми враженнями про перебування делегації КНР в Україні, яке виявилось справжньою демонстрацією непорушної дружби між двома народами.

Весною 1954 року група селян з КНР побувала на Полтавщині. Протягом трьох тижнів китайські селяни вивчали досвід колгоспів, радгоспів, МТС та знайомилися з роботою сільськогосподарських науково-дослідних закладів. Колгоспники з Полтавського району передали обласному краєзнавчому музею лист із золотими ієрогліфами, написаний китайськими селянами. У відділі народного мистецтва Полтавського художнього музею експонувалися твори китайських художників – вироби з порцеляни, акварелі XVIII-XIX століть, художнє тканина з шовку, а також малюнки сучасних художників, виконані на білосніжному рисовому папері. Ці малюнки відображали безкорисливу допомогу, яку надавав радянський народ китайському народу.

У Міністерстві сільського господарства в жовтні-листопаді 1955 року делегація у складі восьми осіб з КНР перебувала в Україні. Делегація ознайомила з науково-дослідницькою роботою в галузі лісництва в Інституті лісу АН УРСР, оглянула зелену зону міста Києва та місця відпочинку. У Харкові лісники з Китаю відвідали Український НДІ лісівництва, агро меліорації та механізації тваринництва. Делегація оглянула державний лісгосп "Білгород-річний" в Чугуївському районі Харківської області, який був прикладом захисного та водоохоронного лісгосподарства. В Жовтневому лісгоспі Харківської області гостям показали горіхоплоди, посадки у лісі. У Неслучанському і Литовському лісництвах Тростянецького лісгоспу Сумської області відбулося знайомство з досвідом роботи в галузі лісництва та тваринництва.

У свою чергу, 10-12 травня 1956 року китайська делегація фахівців з іригації складалась з п'яти осіб і відвідала Каховську ГЕС.

11 листопада 1956 року до Києва прибула сільськогосподарська делегація з КНР у складі 9 осіб: Лю Жуйлун – заступник міністра сільського господарства КНР, Ван Чжимін – начальник управління виробництва продовольчих культур МСГ КНР, Тан Чуань – директор НДІ Північно-Східного Китаю, Чень Ліфен – заступник начальника управління ветеринарії та тваринництва МСГ КНР, Тай Сунен – заступник директора НДІ Північного Китаю, Пу Мухуа – завідувач відділу польових культур НДІ Північного Китаю, Цзінь Тінкан – науковий співробітник підготовчого комітету з організації Академії сільськогосподарських наук КНР, Ван Яньпін – перекладачка, Хуан Юннін – перекладач [43, с. 161-162].

Напередодні приїзду китайської делегації Міністерство сільського господарства направило листа в ЦК КПУ про план роботи з делегацією з КНР. Планом передбачалося, що делегація ознайомиться з роботою Українського НДІ механізації та електрифікації сільського господарства; відвідає Васильківську МТС; ознайомиться з роботою Білоцерківського ремонтного заводу; відвідає радгосп у Полтавській області; побуває на філії Всесоюзного науково-дослідного інституту електрифікації сільського господарства в Запоріжжі; відвідає Українське НДІ зрошуваного землеробства в Херсоні; відвідає Харківський тракторний завод та сільськогосподарські підприємства в Харківській області [43, с. 161-162].

Цікавою сторінкою в історії українсько-китайських відносин є листування селян України та Китаю. Наведемо декілька прикладів листування за 1955 рік.

У січні 1955 року відома колгоспниця Марта Худолій отримала листа від колективу педагогів Середньої школи 1 ступеня повіту Чженьбі провінції Шеньсі КНР з проханням поділитися методами вирощування високого врожаю картоплі (800 центнерів з гектара). У відповідь на лист китайських педагогів ланкова колгоспу "Перше травня" Радомишльського району Житомирської області М.С. Худолій писала: «Я з великим бажанням готова передати вашим селянам

свій досвід з вирощування високих врожаїв картоплі та допомогти вам швидше підняти ваше сільське господарство. Наша взаємодопомога та міцна дружба буде належним внеском у справу миру у всьому світі». На цю ж адресу було надіслано листа і книгу з описом агротехніки вирощування кукурудзи від ланкового колгоспу "Червоний партизан" Лиховського району Дніпропетровської області Героя Соціалістичної Праці М. Озерного [43, с. 161-162].

У квітні 1955 року до колгоспників колгоспу імені Хрущова Полтавської області надійшов лист від Сюй Цівеня – члена кооперативу селища Шилі, повіту Цзялун, провінції Сичуань КНР з проханням поділитися досвідом роботи.

Газета "Дружба" №103 від 13 серпня 1955 року опублікувала лист голови колгоспу "Заря" Ян Сяньтіна та сільськогосподарського кооперативу №201 Ден Гочжан до членів колгоспу імені Хрущова Полтавської області. Учитель сільської школи в провінції Чженьбі Шеньсі КНР написав листа Марті Худолій з проханням поділитися методами вирощування високого врожаю картоплі. Відповідаючи на цей лист, Марта Худолій з колгоспу "Перше травня" Радомишльського району Житомирської області передала свій досвід вирощування високих врожаїв картоплі, щоб допомогти підняти рівень сільського господарства в Китаї. Відправивши листа до селян України, Лі Шуньда, представник сільського господарства КНР, поділився досвідом розвитку економіки в Китаї і підтримав ідею взаємодопомоги та дружби між народами.

Встановлювалися контакти між українськими та китайськими селекціонерами. Так, у 1951 році з Пекінського ботанічного саду АН КНР вчені України отримали посилку з насінням різних сортів персиків. Через 5 років отримали перший врожай. У сільгоспартелі "Україна" Києво-Святошинського району з персиків нового врожаю було закладено ділянку [43, с. 163].

Співпраця між УРСР та Китаєм у сільськогосподарській галузі була важливим напрямком розвитку взаємодії між країнами. У перші роки після встановлення дипломатичних відносин дві країни активно сприяли розвитку співпраці у галузях селекції, зберігання та переробки сільськогосподарської

продукції. Були організовані прийоми делегацій та обмін досвідом, а також навчання китайських гостей технологіям, що використовувалися в УРСР.

Таким чином, наведені факти свідчать, що відносини Радянської України з КНР у 50-ті роки у галузі промисловості та сільського господарства розвивалися поступово. Співпраця мала місце головним чином у металургійній промисловості, машинобудуванні, вугільній та хімічній промисловості. Українські та китайські підприємства набули певного досвіду співпраці. У галузі сільського господарства переважно здійснювався обмін делегаціями. Звичайно співпраця це було продиктоване політичними мотивами і залишалося складовою частиною в загальному руслі радянсько-китайської співпраці. Існує думка серед китайських фахівців, що воно мало своєю метою перенесення радянської моделі в китайську економіку.

Утім, процес взаємодії був значно складніший. Безперечно, в той час створилися сприятливі умови і була сформована основа для подальшого розвитку всебічної кооперації українських та китайських підприємств, кращого знайомства народів, встановлення особистих контактів між людьми.

РОЗДІЛ 3

СПІВПРАЦЯ У НАУКОВО-КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ

3.1. Співпраця УРСР та КНР у науково-освітній галузі

Співробітництво між Україною та КНР у галузі освіти активно почалося у 50-ті роки. За даними Міністерства освіти України за період з 1951 по 1964 роки вищі навчальні заклади України підготували 880 осіб з КНР. У свою чергу, незначна кількість студентів з України навчалася в КНР. Викладачі провідних вищих навчальних закладів України працювали у китайських навчальних закладах. Наприклад, директор медичного інституту імені Богомольця Доцент І. П. Алексеєнко тривалий час перебував у КНР, де надавав допомогу органам охорони здоров'я у підготовці медичних кадрів [40, с. 56].

Китайські студенти навчалися у Кадіївському гірничому технікумі, Київському електромеханічному технікумі, Артемівському кераміко-металургійному технікумі, Смілянському технікумі харчової промисловості, Харківській фельдшерсько-акушерській школі, Ворошиловградському технікумі радянської торгівлі, Харківському технікумі сільськогосподарського будівництва, Львівському кінотехнікумі, Харківській зуболікарській школі, Дніпропетровському музичному училищі ім. Глінки, Дніпропетровському зварювальному механічному технікумі, Ворошиловградському будівельному технікумі, Сумському будівельному технікумі, Харківському авіатехнікумі, Єнакіївському гірничому технікумі, Конотопській школі медичних сестер, Рубіжанському індустріальному технікумі, Київському гірничому технікумі, Уманському педагогічному училищі, Смілянському технікумі харчової промисловості. Китайські студенти навчалися в Дніпропетровському технікумі залізничного транспорту, Київському гірничому технікумі, Київському будівельному технікумі залізничного транспорту, Львівському будівельному технікумі, Львівському нафтопромисловому технікумі, Конотопському технікумі сільськогосподарського будівництва, Харківському технікумі сільськогосподарського будівництва, Харківському технікумі фізичної культури, Херсонському машинобудівному технікумі, Київському технікумі радянської

торгівлі, Чернівецькому кооперативному технікумі, Вінницькій фельдшерсько-акушерській школі, Лисичанському спеціальному гірничому технічному училищі, Київському будівельному технікумі залізничного транспорту, Київському статистичному технікумі. Також варто згадати Сталінське медичне училище № 2, Макіївський металургійний технікум, Харківський технікум фізичної культури, Чернівецький кооперативний технікум, спеціальне відділення школи тренерів при інституті фізичної культури, Київський автошляховий технікум, Одеський харчовий технікум, Полтавський технікум м'ясної промисловості, Макіївський металургійний технікум та Херсонський машинобудівний технікум – ці навчальні заклади також навчали китайських студентів.

До переліку вищих навчальних закладів, де навчали китайських студентів, входять: Полтавський інститут інженерів сільського господарства, Одеський педагогічний інститут іноземних мов, Сталінський державний педагогічний інститут, Дніпропетровський медичний інститут, Херсонський педагогічний інститут, Харківський інженерний будівельний інститут, Одеський інститут інженерів морського флоту, Київський інститут фізичної культури, Львівський інститут сільського господарства, Миколаївський кораблебудівний інститут, Донецький індустріальний інститут, Харківський гірничий інститут, Київський політехнічний інститут, Харківська державна консерваторія, Житомирський педагогічний інститут, Харківський автошляховий інститут, Херсонський інститут сільського господарства, Харківський інженерний будівельний інститут, Харківський політехнічний інститут, Львівський торговельно-економічний інститут, Сумський педагогічний інститут, Харківський автошляховий інститут, Львівський медичний інститут, Горлівський педагогічний інститут іноземних мов, Сталінський медичний інститут, Сумський педагогічний інститут, Мелітопольський педагогічний інститут, Харківський медичний інститут, Харківський інститут інженерів комунального будівництва, Ніжинський педагогічний інститут, Дніпропетровський інститут сільського господарства, Запорізький педагогічний інститут, Київський інститут фізичної культури,

Одеський інститут зв'язку, Дніпропетровський інститут сільського господарства, Запорізький педагогічний інститут, Одеський електротехнічний інститут, Харківський медичний інститут, Київський медичний інститут, Київська академія сільського господарства.

Характерна для тих часів публікація газети "Радянська Донеччина": «Незвичайно було вчора на вокзалі станції м. Сталіно (Донецьк). Від'їжджають молоді китайські спеціалісти, які успішно закінчили Донецький індустріальний інститут. 22 юнаки та дівчини набули спеціальності інженерів маркшейдерів, шахтобудівників, геологів. 17 з них захистили дипломні проекти з відзнакою. Китайські юнаки та дівчата радісно збуджені, їхні почуття та думки на прощальному вечорі, що проходив напередодні в інституті, висловив випускник Юй Чжихуан, який сказав: "Нам здається, що п'ять років промайнуло як один день і це тому, що нас оточувала тепла увага і любов, ми відчували себе як удома. Зараз залишаємо вас, дорогі друзі, але далека відстань не буде заважати нашій дружбі, тому що ми рідні брати на вічні часи» [40, с. 56].

Не слід забувати про важливу роль випускників радянських вишів у становленні Китайської Народної Республіки. У перші роки після створення КНР, молода держава мала велику потребу у кваліфікованих фахівцях. Радянський Союз, що надавав допомогу Китаю, дозволяв найталановитішій молоді здобувати вищу освіту в СРСР. Згодом ці випускники стали міцною опорою економічної розбудови Нового Китаю [44, с. 90]. Через десятиліття після навчання в українських, білоруських та російських вишах, багато з цих студентів зайняли високі посади та внесли серйозний вклад у розвиток науки та технологій Китаю. Велика кількість китайських студентів вибирала саме ці країни для отримання вищої освіти.

Підписання договору про дружбу, союз та взаємодопомогу між Китаєм та Радянським Союзом в 1950 році відкрило шлях для відряджень китайських студентів на навчання в СРСР. У 1951 році 375 осіб було відправлено на навчання до вищих навчальних закладів СРСР, включаючи 10 співробітників Академії Наук КНР. Згодом уряд Китаю ухвалив рішення про щорічне

направлення студентів до Радянського Союзу та країн Східної Європи для навчання[44, с. 90].

Крім того, деякі рішення були ухвалені щодо підписання відповідних угод з країнами Східної Європи та про заснування посади радника по роботі з китайськими студентами в Посольстві КНР у СРСР. Додатково, було засновано відділ у дипломатичній установі та студентський комітет КПК. Відповідно до Плану першої п'ятирічки, було передбачено відправити за кордон на навчання 10100 осіб, з яких 9400 мали навчатися в Союзі[44, с. 90].

Педагоги, які мали багатий досвід викладання, ділилися ним не лише з китайськими студентами на місцях, але також їздили до Китаю для проведення роботи. Наприклад, під час візиту до Москви на початку липня 1949 року, Лю Шаоци звернувся до радянського керівництва з проханням про надіслання викладачів різних дисциплін до Китаю та про створення радянської школи для підготовки фахівців. Крім того, він мріяв, щоб радянська сторона могла приймати делегації науковців та студентів у майбутньому. Радянські очільники позитивно відгукнулися на запит китайських колег та ухвалили рішення про створення авіаційної школи в Дунбеї, морського училища в Люйшуні (також відомий на заході як Порт-Артур) та кадрової школи в Пекіні, де радянські викладачі передавали свій досвід молодшим колегам з Китаю.

Таким чином, протягом зазначеного періоду тисячі молодих людей з Нового Китаю пройшли фахову підготовку у вишах СРСР, що пізніше стали кістяком кадрів китайської промисловості, науки й культури. Серед них було майже 200 ректорів китайських ВНЗ, близько 150 академіків, 300 міністрів, а також один Прем'єр Держради КНР – Лі Пен.

Як зафіксовано в документі, який зберігається в архівах Академії Наук КНР, у період між 1951 і 1958 роками Китай відправив до Радянського Союзу майже 7500 осіб, які включали студентів, аспірантів, викладачів, стажерів і учнів середніх спеціальних навчальних закладів. Приблизно 70% з них здобували знання в галузі технічних наук, більше 10% вивчали природничі науки, майже 7% займалися сільським господарством, понад 3% – медициною, а інші

спеціальності, такі як гуманітарний цикл, культурно-мистецькі спрямування та фінанси, становили менше 2% кожна[44, с. 90].

Потрібно зазначити, що китайські випускники українських вишів стали видатними фахівцями у різних галузях діяльності. Ці особистості відіграли вагомую роль у політиці та економіці Китаю. Зокрема, Лю Цзяньфен став Міністром цивільної авіації КНР та губернатором провінції Хайнань. Чжу Сюнь очолював Міністерство геології і корисних копалин Китаю, був генеральним секретарем Народної політичної консультативної ради Китаю та був членом ЦК КПК. Ши Шуцзя займав посаду віцепрезидента найбільшої китайської корпорації з експорту та імпорту наукових приладів. Хе Гуан'юань очолював Перше міністерство машинобудування КНР, а Чжу Лілань є головою Китайської асоціації винахідників. Чень Вейцзян був членом Державної комісії з науки і техніки та президентом Китайської корпорації імпорту та експорту книг. Всі вони отримали відповідну освіту у відомих українських ВНЗ, таких як Київський національний університет технологій та дизайну, Одеський національний університет імені І. Мечникова, Дніпропетровський гірничий інститут та Харківський національний університет радіоелектроніки.

Науково-освітня співпраця між Україною та Китаєм була важливим напрямком розвитку взаємин між країнами, який дав можливість їм обмінюватися важливим досвідом та знаннями у галузі науки та технологій. Вже на початку встановлення дипломатичних відносин дві країни домовилися про співпрацю у сфері міжнародних обмінів, проведення спільних досліджень та розробок. Не менш важливим був і активний вступ тисяч студентів з КНР до українських вишів, що підтверджує той факт, що тоді серед громадян КНР був досить високий інтерес до освіти та науки в Україні. Ці факти свідчать про те, що науково-освітня співпраця була важливим елементом відносин між Україною та Китаєм, який допоміг їм зміцнити взаємини на багатьох рівнях.

3.2. Співпраця УРСР та КНР у мистецько-культурній сфері

Для поглиблення та зміцнення міжнародних взаємин між Китаєм та Україною у 1950-х роках саме культурні зв'язки відіграли величезне значення, оскільки культурні обміни були особливо дієвим і найбільш масштабним засобом реалізації прагнень зовнішньої політики цих держав.

У питаннях культурної співпраці у 1950-х роках дуже важливим показником активізації взаємин стали різноманітні форми обмінів: кваліфікованими спеціалістами різноманітних галузей, допомогою у підготовці спеціалістів, виступами театральних колективів, кінофільмами, перекладами художньої літератури. Упродовж даного періоду українською мовою було перекладено 54 художніх твори 35 китайських письменників та поетів [34, с. 33].

Про початок культурного співробітництва може свідчити той факт, що вже у листопаді 1949 року з України до Китайської Народної Республіки було відправлено твори понад 30 українських авторів. Крім того, були надіслані також періодичні видання, такі як газети "Радянська Україна" та "Правда України", журнали "Україна", "Радянська жінка", "Барвінок" та інші [41, с. 111]. Слід згадати, що в Китаї виявляли великий інтерес до української літератури. З вище вказаних 30 авторів населенню Китаю були цікаві твори Т. Г. Шевченка, М. М. Коцюбинського, В. С. Стефаника, О. Є. Корнійчука, Ванди Василевської, В. Собка та ін. Китайською мовою було перекладено багато творів класиків української літератури, зокрема І. Франка, а також «Фронт», «У степах України», «Місія містера Перкінса в країну більшовиків» О. Корнійчука, «Веселка», твори О. Гончара та інших українських письменників. Письменник Цзінь І відгукувався про оповідання О. Гончара «Завжди солдати»: «Прочитавши «Завжди солдати», ми дали клятву і своїми конкретними справами завжди будемо вірні їй. Це оповідання влило в нас великі творчі сили» [40, с. 54].

Українські читачі мали можливість познайомитися зі скарбами китайської культури завдяки перекладу на українську мову видатних творів китайської літератури. Це стало можливим завдяки китайським дипломатам та перекладачам, які проживали в Україні. Видання творів здійснювалось як в Києві,

так і в інших містах України. Перекладачі докладали чимало зусиль, щоб відтворити не тільки зміст творів, а й їхню культурну спадщину. Завдяки цьому українці мали змогу зануритися у світ стародавньої китайської поезії, філософських праць Конфуція, історичних хронік та сучасної прози. Видання творів китайської літератури на українській мові відображало духовний обмін між Україною та Китаєм і сприяло подальшому розвитку культурних зв'язків між народами.

Важливою у пізнанні китайців української сучасної літератури періоду першої половини XX ст. стала їхня вишукана вибірковість у виборі авторів. Саме в цей час, зокрема, китайські читачі вперше змогли познайомитися з творчістю видатних, але за життя не оцінених в Україні українських письменників М. Костомарова і А. Метлинського [26, с. 3].

Микола Костомаров – український історик і письменник, який всі свої художні твори та історичні праці присвятив Україні. У Китаї в цей період були опубліковані переклади його історичних романів «Мазепа» і «Богдан Хмельницький». Особливо важливим стало знайомство з творчістю українського поета та етнографа Амвросія Метлинського. Фрагменти зі збірки його поезій «Думки, пісні та дещо інше» і фольклорної збірки «Народні південноруські пісні», в яких він зібрав українські народні пісні, дали змогу китайцям за посередництвом літературних перекладів ближче познайомитися з українською народною творчістю і музичним фольклором.

Китайська громадськість широко відзначила 100-річчя з дня народження І. Франка. У середині серпня 1956 року письменницькі організації УРСР і КНР обмінялися запрошеннями на урочистості, присвячені ювілею. 27 серпня у Пекіні представники громадськості міста і численні зарубіжні гості зібрались на урочисті збори з нагоди 100-річчя з дня народження І. Франка. В організації зборів взяли участь: Китайський народний комітет захисту миру, Китайське народне товариство культурного зв'язку із закордоном, Всекитайська федерація працівників літератури та мистецтва, Центральне товариство китайсько-радянської дружби, Спілка китайських письменників, Пекінське товариство

китайсько-радянської дружби. Українську письменницьку організацію на урочистостях представляв член президії Спілки українських письменників Ю. Збанацький [40, с. 54].

З доповіддю на тему «Великий український письменник І. Франко» виступив Ге Баоцюань – член правління Спілки китайських письменників. Він, зокрема, сказав: «Славне ім'я І. Франка та його нев'янучі твори надзвичайно близькі китайському народу. Ми відзначаємо сьогодні його пам'ять разом з українським народом, разом з усім радянським народом, разом з прогресивними людьми всього світу. Відзначаючи століття з дня народження І. Франка, ми повинні зміцнювати дружбу і єдність народів усіх країн, маємо боротися за справу миру у всьому світі й за щасливе і прекрасне майбутнє всього людства. Нехай пройнята хвилюючими почуттями поезія І. Франка надихає нас на рух уперед» [40, с. 154]. З промовою на зборах виступив Ю. Збанацький. На концерті, який відбувся, артисти Пекінського народного художнього театру читали вірші великого поета. Для учасників зборів був продемонстрований кінофільм «Співає Україна».

Спеціально до ювілею приурочили публікації китайські газети і журнали. Так журнал «Ївень («Іноземна література») в серпневому номері вмістив вірші «Каменярі», «Сивоголовому» в перекладі Чжан Меньхуей; «Дай мені, земле, в ці похмурі роки», «Моя любов», «Якщо вночі почуєш», «У тебе очі, як море» у перекладі Я Ханя; «Каменяр», «Сам винен» у перекладі Фу Ке. Газета «Бейцзін жибао» 25 серпня 1956 р. надрукувала статтю Цю Ціня «Про Івана Франка» та його переклад вірша «Vivere memento». Стаття Ге Баоцюаня про творчість І. Франка та його переклади віршів «Гімн», «Semper idem», «Гріє сонечко», «Нехай і так – загину я» з'явилися на сторінках газет «Чжунсуюхаобао» («Дружба КНР і СРСР») 25.08.1956, «Женьмін'я жибао» 28.08.1956, журналів «Сіньгуаньча» («Новий огляд») №17, «Веньїбао» (Література і мистецтво №18) [40, с. 54]. Також варто згадати, що Всекитайський оргкомітет з нагоди ювілейних дат діячів світової культури в 1956 році видав збірник присвячень І. Франку під

редакцією Ге Баоцюаня. Тому можна зробити доволі вірогідний висновок, що творчість І. Франка була особливо цікава китайській інтелігенції.

В цілому, активні контакти між представниками засобів масової інформації України і Китаю були доволі звичною справою. 1954 року на запрошення редакції газети «Женьмінъ жибао» у складі делегації працівників радянської преси в Китаї побував редактор газети «Радянська Україна». А в 1955 році в Київ приїздила делегація китайських журналістів на чолі із заступником головного редактора газети «Женьмінъ жибао» Ван Ї.

Що ж до УРСР, то ще у 1936 році в Україні було видано літературну збірку «Китай», куди увійшли оповідання Емі Сяо, Мао Дуня, Ван Чена та інші [34, с. 33]. Уже в 1949-1959 роках загальний наклад виданих в Україні книг китайських письменників досяг 2 мільйонів екземплярів [34, с. 33]. У перекладі української письменниці Оксани Іваненко вийшла збірка китайських народних казок. Журнали «Дніпро», «Вітчизна», «Україна», «Радянська жінка» за 1950-54 роки надрукували понад 20 оповідань китайських письменників [40, с. 54]. Масовим накладом у ці роки були видані твори Лу Сіня, трагедія «Цюй Юань» і збірник вибраних творів Го Можо, роман «Сонце над річкою Саньгань» Дін Лін, роман «Ураган» Чжоу Лібо, драма «Сива дівчина» Хе Цзінчжи та Дін Ні, повість «Зміни у Ліцзячжуані» Чжао Шулі та ін. Усього в перекладах українською мовою в цей період друкувались романи, повісті й оповідання понад 40 китайських авторів. Тираж авторів Лу Сіня становив 150 тис. примірників, Го Можо – 40 тис. примірників, Лю Байюя – 110 тис. примірників [41, с. 115]. У 1955 році Держлітвидав УРСР видав українською мовою роман Мао Дуня «Перед світанком».

Перетворення, які відбувалися в Китаї, знаходили відгук у творах українських письменників і поетів. П. Тичина присвятив один з віршів Сун Цінлін (удова Сунь Ятсена, видатна громадська діячка КНР).

У 1954 році в Україні відзначалося 2230-ліття від дня народження відомого китайського ліричного поета Цюй Юаня. В Київському музеї західного й

східного мистецтва цього ж року було створено постійну виставку «Китайське мистецтво».

Тісні зв'язки з діячами китайської культури підтримував і Державний музей Т. Г. Шевченка. У 1951 і 1954 рр. музей одержав переклади творів Т. Г. Шевченка китайською мовою. Над перекладами творів Кобзаря працювали Емі Сяо, Чжан Гесюань, Цю Цінъ [41, с. 116].

Кожного року в УРСР почали відзначати річницю утворення КНР. Наприклад, 30 вересня 1955 року у Києві відбувся вечір, що був присвячений 6-й річниці створення Китайської Народної Республіки [19, с. 232]. У заході взяли участь делегація культурних діячів з КНР та студенти, які навчалися в київських ВНЗ. Варто зазначити, що такі заходи стали традиційними [19, с. 233].

Представники радянських делегацій, включаючи українців, досить часто подорожували до КНР, що свідчило про початок процесу зближення народів та культур. Протягом трьох років, з 1955 по 1957, понад 70 китайських делегацій відвідали Україну, зокрема, партійні та профспілкові діячі, технічні спеціалісти, спортсмени, діячі науки і культури. Значний інтерес до України виявив маршал КНР Чжу Де, який відвідав країну у 1956 році. У 1957 році делегація Пекінської міської ради, очолювана мером Пен Чженем, також відвідала Україну. Такі культурні обміни та візити були важливими етапами розвитку взаємодії між Україною та КНР, а також сприяли зближенню народів [19, с. 248]. Ці візити допомогли встановити нові контакти між українськими та китайськими науковими, культурними та громадськими організаціями. У результаті, Державна бібліотека АН УРСР вела обмін науковою і художньою літературою з АН КНР, Пекінською і Нанкінською бібліотеками. В УРСР поширювалися журнали «Китай» і «Народний Китай».

Широкі контакти здійснювали драматурги й театральні колективи України і Китаю. 1955 року експериментальний театр Пекінської опери включив у свій репертуар оперу «Запорожець за Дунаєм». Клавір опери китайські артисти одержали з Києва. У Пекін також були надіслані ноти опер «Молода гвардія» Ю. Мейтуса, «Богдан Хмельницький» К. Данькевича. У сімнадцяти театрах

України ішла п'єса Цяо Юя «Тайфун» і мала успіх у глядача. У постановці Запорізького театру імені Щорса ця вистава була удостоєна диплома I ступеню Української театральної весни 1959 року. На сценах Львівського театру музичної комедії, Дніпропетровського, Єнакіївського, Сталінського (Донецького) драматичних театрів з успіхом ішли вистави за п'єсою Ван Шифу «Пролита чаша». А артисти харківських театрів підготували художню композицію «Поети Китаю у боротьбі за мир». Українською мовою були перекладені п'єси «Безсмертя почуттів» Ван Цзяньміна, «Розділимо радість і горе» Юе Є, «П'ятнадцять тисяч монет» Чжу Сучень, «Чарівна квітка» Жень Деяо.

У грудні 1956 року в Україні гастролі побував Шанхайський театр Пекінської музичної драми. У складі трупи, яку очолював художній керівник і директор Чжоу Сінфан, було 74 актори. У репертуарі театру було 17 п'єс, серед яких: «Чотири чиновники», «Нефритовий браслет», «П'ятнадцять тисяч монет» та ін. На сцені Київського театру опери та балету імені Т. Г. Шевченка китайські артисти показали киянам драму «В горах Яньданышань» – про боротьбу повстанців з імператорськими військами у VII столітті, музичні драми «Нефритовий браслет», «Помста рибалки» та народну легенду «Викрадення чудової трави». Глядачі відзначили хорошу гру акторів театру Чжоу Сінфана, Чжан Мейцюаня, Ван Цзінлу. Виступи артистів театру мали незмінний успіх, подивитися на це дійство приходило багато глядачів [40, с. 55].

Запам'яталися киянам і виступи артистів китайського цирку, які проходили у грудні 1950 року в приміщенні театру імені І. Франка. У складі колективу була в основному молодь – переможці конкурсів з багатьох міст КНР [40, с. 55].

Варто згадати й про те, що до концертних програм Української республіканської та обласних філармоній включалися музичні твори китайських композиторів. Композитори М. Дремлюга, Л. Кауфман, І. Шамо написали й обробили ряд пісень, присвячених новому Китаю. У програмах концертів Української республіканської та обласних філармоній виконувались музичні твори сучасних китайських композиторів: сюїта для фортепіано Дін Шанде, «Дума про рідний край» і «Пісня пастуха» Ма Сіцун, «Серця народів миру єдині»

Цюй Сісян. Виконувались в Україні китайські народні пісні: «В далекому краї», «Голуба квітка», «Алашухань», «Моя сестричка Кунь Дай» та інші. Деякі з них транслювалися по Українському радіо [41, с. 113-114].

У січні 1952 року на гастролі до Києва приїхав художній ансамбль молоді КНР. У складі його були хор, оркестр, танцювальна група, артисти цирку під керівництвом Чжоу Вейчжи. На пероні Київського вокзалу гостей вітав народний артист СРСР І. С. Паторжинський. Крім Києва, ансамбль побував з концертами у Сталіно (Донецьку), Харкові [40, с. 55].

У листопаді 1954 року в Києві та Харкові виступав ансамбль пісні й танцю Народно-визвольної армії КНР під керівництвом генерала Че Ї. Концерти відбувалися у приміщенні театру опери та балету імені Т. Г. Шевченка, в окружному Будинку офіцерів. Концерт ансамблю транслювало київське телебачення.

Великий інтерес в Україні викликало образотворче мистецтво Китаю. Київський державний музей західного і східного мистецтва з 1950 року в чотирьох залах відкрив китайський розділ експозиції, поряд із зразками живопису, культури, прикладного мистецтва, порцеляни та бронзи старого Китаю із запасників музею, на виставці були представлені і твори сучасних майстрів мистецтва КНР. До п'ятої річниці КНР у приміщенні цього музею відкрилась виставка плакатів і картин китайських художників. Набори політичних плакатів і картин були одержані Спілкою художників України через Українське товариство культурних зв'язків із закордоном. А в грудні 1954 року в Києві побувала делегація китайських мистецтвознавців і спеціалістів прикладного мистецтва на чолі з професором Пак Сюньціном. Гості з Китаю відвідали історичні місця столиці України, оглянули виставку народної творчості, побували в музеях міста, ознайомилися з роботою ряду інститутів Академії архітектури УРСР, зустрілись з міністром культури України К. Литвином [41, с. 118].

У 1955 році в Києві та Харкові працювала виставка прикладного мистецтва КНР. Понад 2 тис. експонатів були розміщені в Музеї українського мистецтва.

Найбільше представлені були порцеляна і кераміка. Відвідувачі побачили пекінські лаки, різьбу по каменю і кості, шовкові й парчеві тканини, килими, вироби із соломи, бамбука.

Цікавою українцям була відкрита 1959 року в Києві виставка художньої фотографії КНР, на якій були представлені 170 робіт китайських фото-майстрів.

У 1951 і 1954 рр. в Україні з успіхом пройшли фестивалі китайських фільмів. Глядачі побачили фільми «Смілива розвідка», «Драконів вус», «Терміновий лист», «Сива дівчина», «Дочки Китаю», «Сталевий солдат», «Бойові друзі», «Звільнений Китай» та інші. Усього до 1958 року в прокаті в Україні було 46 китайських кінофільмів [40, с. 55].

У десятках міст КНР проходили традиційні фестивалі радянських фільмів, під час яких показували і роботи українських кіностудій. Тільки за перші 6 років існування КНР китайською мовою було озвучено 246 радянських фільмів [40, с. 55].

У 1954 році в Києві побувала делегація кінопрацівників КНР на чолі з начальником Головного управління кінематографії Ван Ланьсі. Делегація ознайомилась з роботою кіностудій художніх, науково-популярних, хронікально-документальних фільмів, побувала на заводі «Кінодеталь», у кінотеатрі «Київ».

Слід відзначити вагомую роль, яку відіграло Українське товариство дружби і культурних зв'язків з іноземними країнами (УТДКЗ) у розвитку культурних зв'язків між Україною та Китаєм. УТДКЗ було досить активним в цьому напрямку до 1958 року, коли було створено Українське відділення Товариства радянсько-китайської дружби. Було здійснено значну кількість контактів у сфері культури, які дали можливість збільшити взаємне розуміння та сприяли розвитку культурної спадщини обох країн. Такі ініціативи, спрямовані на розвиток культурної співпраці, мали позитивний вплив на взаємини між Україною та Китаєм [40, с. 55].

Активну діяльність УТДКЗ почало з перших днів утворення КНР. Товариство щомісяця надсилало в КНР публікації про життя України: нариси,

статті, кіножурнали, фотохроніку. Щоправда, незабаром посол СРСР у Китаї Рошчін повідомив, що вважає регулярне надсилення з Києва книжок і газет у Китай безцільним, оскільки місцеве населення не знає української мови [40, с. 55].

З ініціативи УТДКЗ щороку відзначалась річниця утворення КНР. При сприянні Товариства проводились радіо і телепередачі, присвячені КНР, цикли лекцій про досягнення в галузі економіки і культури, виставки китайської книги, творів образотворчого мистецтва, приурочені до річниць утворення КНР [19, с. 312]. Через УТДКЗ здійснювалося активне листування між різними організаціями, закладами й окремим громадянами України та Китаю.

У січні 1957 року УТДКЗ звернулася до заступника Генерального секретаря Товариства китайсько-радянської дружби Ге Баоцюаня з проханням надіслати підручники, навчальні плани і програми для шкіл-інтернатів із вивченням китайської мови, які створювалися в Києві та Харкові. Уже через місяць для шкіл-інтернатів були надіслані програми китайської мови для китайської початкової школи, підручники китайської мови для шести класів, навчальні посібники для викладачів.

Активно здійснювався обмін делегаціями. У КНР побували народні артисти СРСР Є. Чавдар, З. Гайдай, письменник О. Гончар, заслужений діяч мистецтв М. Хмелько, заслужені майстри спорту СРСР В. Чукарін, Н. Бочарова та багато інших [19, с. 341].

29 вересня 1958 року було утворено Українське відділення Товариства радянсько-китайської дружби (ТРКД). Головою правління був обраний двічі Герой Радянського Союзу О. Ф. Федоров. Колективними членами Українського відділення ТРКД стали: Державний ансамбль танцю УРСР, Київський державний музей західного і східного мистецтва, завод «Держелектроприлад», Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона, СШ інтернат №1 м. Києва, Українська студія хронікально-документальних фільмів, Київська міськрада, редакція журналу «Всесвіт» та багато інших організацій, підприємств України.

Усього на той час членами Товариства в Україні стали 64 установи й організації [31, с. 84].

Незважаючи на те, що стосунки між УРСР та КНР почали погіршуватися з початку 1960-х років, роль Українського відділення Товариства радянсько-китайської дружби у розвитку культурних взаємин між країнами залишалася надзвичайно важливою. У період між 1949 та 1965 роками Україна та Китай проводили регулярні обміни делегаціями, які обов'язково включали видатних діячів культури, науки, письменників та артистів. На жаль, у цей період стосунки між країнами все ж таки почали погіршуватися, але громадськість України продовжувала робити все можливе для підтримки дружніх відносин з Китаєм та зміцнення взаємопорозуміння між двома народами [20, с. 58].

В музичному мистецтві китайсько-українська культурна співпраця проявилась, в основному, в таких формах: в концертних гастрольях різноманітних музичних колективів та солістів, у знайомстві з окремими творами українських та китайських композиторів і, як вже відзначалося, з музичним фольклором.

У цей період у Китаї з концертами виступали солісти Київського театру опери та балету імені Т. Г. Шевченка, народні артисти СРСР Б. Р. Гмиря та Г. В. Олейниченко. Ось як згадував про цю поїздку Б. Р. Гмиря: «Радувало нас, що українська народна пісня наближала до нас аудиторію і допомагала їй зрозуміти поетичну душу українського народу. Багато разів доводилося співати на «біс», особливо пісню «Рече та стогне Дніпро широкий». Коли я запитав, чому саме ця пісня справила таке враження, мені відповіли: «Ця пісня не тільки образно і яскраво передає красу вашого краю, а й поетичну душу українського народу, зливу воєдино з чудовою природою України» [41, с. 113]. 1957 року успішно пройшли гастролі по КНР Державного ансамблю танцю УРСР.

Окремої уваги варти вище згаданий візит Бориса Гмирі до Китаю наприкінці 1959 р. Він упродовж цілого місяця не лише дав багато концертів у кількох Китаю, але й виступав з лекціями перед китайськими студентами та викладачами і проводив майстер-класи. Його незабутній приїзд до Китаю став тією знаковою подією, з якою пов'язують початок близького знайомства китайської аудиторії з

високопрофесійним співацьким і педагогічним мистецтвом українських майстрів.

Неоціненний внесок в розвиток китайської музичної культури, який зробив Б. Гмиря, і який сьогодні, з плином років, дещо призабутий, вимагає окремого докладного дослідження. Для того, щоби оцінити величезне значення українського співака для розвитку українсько-китайської співпраці в галузі музичного мистецтва і розвитку вокальної школи Китаю зокрема, видається доцільним здійснення докладного аналізу його концертної та лекційно-методичної роботи в ряді міст Китаю і, особливо, проведення ним практичних занять у вигляді майстер-класів.

Відвідання Б. Гмирею декількох міст Китаю на зламі 1956-1957 років стало важливим як комплексне явище, в якому було охоплено найширші верстви китайського населення. Концерти співака і лекційні виступи відвідали слухачі різноманітних категорій від звичайних меломанів та прихильників вокального мистецтва, що насолоджувалися під час концертів бездоганністю виконання та глибиною інтерпретацій творів світового класичного та українського репертуару до студентів вокальних відділень вищих музичних навчальних закладів, педагогів, професорів та видатних професійних співаків країни.

Широкій китайській аудиторії було представлено не лише концертні виступи видатного співака. Цей візит надав їм унікальну можливість познайомитися з Гмирею-лектором, педагогом, інтерпретатором і, навіть, що не було характерною ознакою творчості співака – методистом. В його особі китайцям вперше було надано можливість безпосередньо познайомитися з особливостями вже добре відомої в Європі української вокальної педагогіки, відвідати майстер-класи і отримати уроки з вокальної та артистичної майстерності всім бажаючим.

Гмиря вів свої щоденники упродовж 33-х років (1936-1969) від часу вступу до Харківської консерваторії і одночасно першого місця праці у міському оперному театрі – до кінця своїх днів. В них зафіксовані його розклад роботи, графіки гастролей, переліки виконуваних концертних програм, плани роботи над

вивченням репертуару, контакти, роздуми про особистостей та музичні явища. Представляючи найбільш достовірну інформацію, щоденники безпосередньо відображають події, явища та враження від сприйняття світу, що оточував його. В них міститься інформація не лише фактологічного, але, насамперед, соціально-психологічного рівня, яка завжди є відсутньою в будь-яких інших джерелах.

Приїзд Бориса Гмирі до Китаю став однією з найбільш яскравих і значних подій мистецького життя. Місяць його перебування тут висвітлювали найзначніші китайські періодичні видання «Жемінь жибао», «Пекін жибао», «Тяньцзинь жибао» (Народна газета; Пекінська і Тяньцзинська газети) та «Чифан жибао» (Вільна газета).

Особливо багато інформації про мистецтво українського співака подавала пекінська газета «Жемінь жибао». Наприклад, на її шпальтах 20.12.1956 було розміщено статтю «Високе мистецтво демонстрував майстер сцени Борис Гмиря» [17]. На велику увагу до українського мистецтва на час приїзду Гмирі до Пекіну вказує розміщення іншої статті в цьому ж номері газети й про майстра української сцени, видатну актрису театру та кіно Наталію Ужвій, творчість якої у 1930-х роках, як і Б. Гмирі, теж була пов'язаною з Харковом, з театром «Березіль».

Газети Китаю висвітлювали великий внесок Бориса Гмирі в розвиток мистецтва під час його візиту до Китаю в 1956-1957 роках. У грудневих випусках 1956 року в газеті «Пекін жибао», «Жемінь жибао», «Чифан жибао» та «Тяньцзинь жибао» були розміщені статті про концерти та творчість співака, в яких він надав можливість китайцям познайомитися з українською вокальною майстерністю та педагогікою. Статті містили високу оцінку його виконавської майстерності та звертали увагу на важливість його візиту для розвитку китайської культури.

Як провідні інформаційні видання, ці газети докладно висвітлювали хронологію щоденних подій перебування великого українського співака у китайських містах. Важливого значення набули розміщені в цих газетах відгуки китайських педагогів класичного вокалу.

Бориса Гмирю добре пам'ятають у Китайській Народній Республіці, хоча він був у Китаї всього лише один раз в кінці 1956 – на початку 1957 років. Це була його єдина подорож до Китаю, яка виявилась надзвичайно насиченою і змістовною. Упродовж всього лише одного місяця перебування в Китаї співак зумів в декількох містах – Пекіні, Шанхаї, Кантоні (Гуаньчжоу) і Тяньцзині провести ряд великих концертів і полонити китайських слухачів своєю майстерністю.

Упродовж життя Гмиря ніколи не давав систематичних уроків співу окремим учням, але під час невпинних гастролей він періодично практикував лекції-бесіди, в яких розповідав про принципи свого творчого методу, секрети вокального виконавства тощо. В Китаї, виступаючи в концертних програмах, він поєднував їх з лекційними зустрічами.

Лекції Бориса Гмирі в Китаї були проведені в перервах між концертами. Він зустрічався зі студентами та викладачами Шанхайської і Кантонської консерваторії 27-29 грудня 1956 року, Тяньцзинської 9 січня 1957 року та Пекінської 12 січня того ж року. Співак провів три лекції на тему «Російська вокальна школа і творчі принципи Бориса Гмирі», під час яких проводив майстер-класи для відомих практикуючих професійних китайських співаків, студентів вокальних факультетів і педагогів консерваторій, на яких слухав виконання ними окремих творів, висловлював свої зауваження і побажання. Його практичні рекомендації викликали велику цікавість та натхнення у студентів і педагогів, які прагнули досягнути його методичні принципи.

Як безпосереднє підтвердження слідування своїм художнім принципам, викладені думки великого співака були підкріплені під час наступних концертів. Через декілька днів, 20 грудня, в газеті «Жемінь Жибао» з'явилась захоплена стаття «Концерт Бориса Гмирі» китайського професора Лю Сі Аня, в якій він писав: «Гмиря – великий володар мистецтва співу. Він абсолютно точно розкриває перед нами різні стилі, епохи <...>. Все, що співає Гмиря – це ідеальні зразки вокального мистецтва, і вони повинні бути предметом вивчення вокалістами, що досягають мистецтва співу» [4, с. 11].

В аудиторії консерваторії Пекіну, куди було запрошено й студентів та викладачів консерваторій Шанхаю та Тяньцзиня (і вони у великій кількості приїхали, подолавши тисячі кілометрів), зібралось понад три сотні слухачів.

Практично, як писалося в газеті «Жемінь жибао», їх могло бути значно більше, але цього не дозволили розміри залу. «Слухачі розміщались на додаткових стільцях, стояли в проходах, у коридорі і на сцені, сиділи на підвіконнях – всюди, де могли знайти якесь місце, щоби послухати захоплюючу розповідь знаменитого українського співака. Поступово лекція Бориса Гмирі перейшла у невимушену бесіду про принципи його творчого методу» [4, с. 10].

Під час лекцій співак торкався дуже важливих питань техніки виконання, про створення художніх образів та трактування музичних творів, про культуру та емоційний стан співака, були рекомендовані спеціальні вправи для подолання виконавських труднощів в кожному окремому прикладі.

Після концерту у Пекіні професор вокалу Пекінської Центральної консерваторії писав: «Високим виконавським мистецтвом Борис Гмиря глибоко розкриває думки і почуття, закладені в творах композиторів різних країн, національностей та епох. Користуючись багатими і різноманітними прийомами, співак передав найбільш тонкі нюанси кожного твору, полонивши серця слухачів з перших звуків» [4, с. 8].

Китайські слухачі запитували співака, що особливого він робить, вміючи викликати у публіки такі щирі сльози? «На це питання неможливо відповісти, – сказав співак. – Я просто живу і відчуваю твір» [1, с. 137].

Перший сольний концерт Бориса Гмирі відбувся у Пекіні в одному з найбільших за розмірами приміщенні Клубу пекінських робітників на 1400 місць. Для виступів у Китаї співак підготував велику і різноманітну концертну програму. Репертуар склали твори західноєвропейських, російських та українських композиторів. До програми було включено арії з опер Дж.Верді («Дон Карлос»), В.А. Моцарта («Весілля Фігаро»), Дж. Россіні («Севільський цирульник»), С. Рахманінова («Алеко»). З камерних творів Гмиря виконав романси Ф. Шуберта «Серенада» і «В дорогу», В.А. Моцарта «Колискову»,

Р. Шумана «Уві сні я гірко плакав», Ж. Массне «Елегію», А. Рубінштейна «Перед воеводою», М. Мусоргського «Нічний зефір» і «Блоха», О. Даргомижського «Старий капрал». З українських творів – арію Остапа з опери «Тарас Бульба» М. Лисенка, багато українських народних пісень і творів з власного репертуару на слова Т. Шевченка.

У листі до свого педагога Гмиря описував свій перший сольний концерт у Пекіні 18 грудня 1956 р., який він називав першим сольним у всьому Китаї, адже раніше виступали лише ансамблі і театр Станіславського. Концерт пройшов з успіхом, і завтра він планує виступити у Шанхаї. Квитки на цей концерт, як і на попередній, розпродались за дві години, що свідчило про великий успіх співака в Китаї.

Бажаючих відвідати концерти знаменитого українського співака виявилось дуже багато. Після пекінського виступу сольні концерти Гмирі з величезним успіхом відбулися у Шанхаї, Кантоні (в залах на 1200 місць) і в Тяньцзині (на 1500 місць).

Місцеві газети докладно висвітлювали ці події: «Слухати цей голос – неймовірна душевна і розумова насолода. Співак володіє не лише божественним голосом, але й бездоганною мімікою і фантастичним вмінням користуватися жестами. Борис Гмиря є неперевершеним майстром укладання власних концертних програм, що повинно стати предметом особливого вивчення: в них і ніжна лірика, і героїзм, і їдка сатира» [3, с. 1].

Газета «Чифань жибао» писала «Його спів є настільки чарівливим і видимим, що публіка, навіть не знаючи мови, розуміє все, про що він співає. Він повністю володіє розумом і серцем слухача... Герой Гмирі проникає в душу і та розум людей, змушує їх жити його думами та переживаннями» [15, с. 28].

«На біс» було виконано Колискову В. А. Моцарта. В образі Гмирі слухачі побачили перед собою не співака, а «ласкавого й ніжного батька, що схилився над дітям у напівтемній кімнаті» [15, с. 29].

Після відвідання концерту Гмирі професор вокалу Пекінської консерваторії писав: «Все заспіване Гмирею є ідеальним! Його спів божественний. Земні

співачи так співати не можуть. Він знає життя і володіє секретом, як відобразити його світлі та темні сторони і доносити їх за посередництвом співу до сердець і розуму людей. Ми не знаємо мови співака, але його виконання дивовижно видиме. Він дуже точно голосом передав нам суть творів. Але найбільш дивним є те, що володіючи таким фантастичним голосом і неперевершеною виконавською майстерністю, Гмиря постійно знаходиться в пошуках ще кращого, більш досконалого, адже межі досконалості не існує» [2, с. 2].

До програми концертів Гмиря традиційно включав українські народні пісні. Мелодійність і наспівність українських пісень вразили слухачів: «Під звуки нескінченних аплодисментів співак понад програми виконав ще декілька українських народних пісень. У бездоганно майстерно виконаних піснях він проникливо розкрив думки і почуття, закладені в них, різними прийомами відобразив тонкі нюанси кожної з них, полонивши серця слухачів з перших звуків... Він – великий – володар мистецтва співу» [4, с. 1].

В пресі того часу знаходимо дописи професора, декана вокального факультету Тяньцзиньської консерваторії Ю І Суена: «Ви, Борисе Романовичу, приїхали до Китаю і дали нам ряд прекрасних концертів. Цього ми ніколи не забудемо. Це не просто концерти – це велетенська педагогічна допомога для наших вокалістів, які розглядають вашу майстерність як предмет глибокого аналізу та вивчення. Ви полонили серця китайських слухачів. Заволодіти серцем і увагою кожного окремого слухача надзвичайно складно. Коли Ви раділи, й вони раділи. Ваші скорбота і сум викликали у них сльози. На Ваших концертах слухачі почували себе щасливими. Ви так захоплююче і проникливо співали свої рідні українські пісні, що ми відчули прекрасну душу українського народу» [16, с. 2].

Декілька концертів Б. Гмирі відбулись у Шанхаї. Тут, крім основного репертуару з оперних арій, до програми концертів було включено багато творів з репертуару співака на слова Т. Шевченка. Після виконання «Реве та стогне Дніпр широкий», його чотири рази викликали «на біс». Слухачі пояснили це тим, що «саме в цій пісні Ви не лише образно і чарівливо передали красу вашого краю,

але й поетичну душу українського народу, що злилася воєдино з прекрасною природою України» [3, с. 1].

Борис Гмиря був одним з перших українських співаків, якому в перших роках існування молодой Китайської Народної республіки вдалось з величезною силою і переконливістю працювати у справі зміцнення культурних зв'язків між китайським та українським народами. Результатом гастролей видатного співака стало закладання ним могутнього фундаменту для розвитку наступної довготривалої співпраці Китаю з Україною в галузі культури.

В історії розвитку китайського вокального виконавства і педагогіки протягом ХХ століття діяльність Бориса Гмирі в Китаї була першим і найбільш значним проявом розвитку офіційних, запланованих на державному рівні творчих контактів китайських співаків з представниками української академічної вокальної школи. У часи утворення КНР саме з творчістю Гмирі почався довготривалий, яскравий і плідний період співпраці представників українського вокального мистецтва з китайськими студентами, педагогами та професійними виконавцями.

Крім цих форм культурної співпраці важливою рисою 1950-х років стало масове навчання китайських студентів у вищих музичних навчальних закладах України. В цих роках у консерваторіях Радянського Союзу (в основному – у Москві, Ленінграді, Новосибірську та Києві) навчалось багато талановитих китайських студентів, переважно – піаністів, скрипалів та співаків.

Серед найбільш яскравих з них – оперний тенор Ян Сі (навчався у Новосибірській консерваторії), видатна співачка, яку було визнано кращим сопрано Китаю ХХ століття Го Шучжень (навчалась у Московській консерваторії в класі професора Олени Катульської. У 1958 р. вона з великим успіхом гастролювала містами Радянського Союзу, виступивши в образі Тетяни з «Євгенія Онегіна» П. Чайковського й у Львівському театрі опери та балету). Ряд талановитих китайських піаністів закінчили Ленінградську та Київську консерваторії. Серед них – Чен Цзун (лауреат II премії Міжнародного конкурсу ім. П.І. Чайковського в Москві), Гу Шуань (лауреат IV премії на Міжнародному

конкурсі ім. Ф. Шопена у Варшаві), Лі Мінтян (переможець Міжнародного конкурсу ім. Д. Енеску в Таліні). Усі вони – випускники класу професора Тетяни Кравченко, яка працювала у Ленінграді, а пізніше завідувала кафедрою спеціального фортепіано у Київській державній консерваторії.

Важливим кроком на шляху поглиблення та зміцнення культурної співпраці стало утворення в Україні у 1958 р. Українського відділення Товариства радянсько-китайської дружби. З появою цього Товариства в ряді міст України були відкриті перші загальноосвітні школи, в яких викладали китайську мову. В країні активно популяризувалося китайське декоративно-ужиткове мистецтво і малюнок, регулярно проводились виставки китайського мистецтва, які супроводжувались лекціями. Експозиції музеїв Києва та Одеси поповнилися зібраннями колекцій китайської порцеляни, кераміки і гравюри XVIII–XIX століть [13, с. 65].

Незважаючи на фактори вже згадуваної певної «заідеологізованості» взаємин, наближення, взаєморозуміння і дружба між двома народами зміцнювалась і привела до закладання міцного фундаменту для динамічного продовження їх розвитку в майбутньому, а після закінчення складних несприятливих років «культурної революції» у Китаї – розвивалась з новою силою.

Останньою важливою подією перед початком наступного розриву дипломатичних стосунків між Китаєм та Україною стало створення у 1965 році в Харкові потужного радіотелевізійного передавального комплексу. Це дозволило транслювати українські національні програми на значні відстані до Східної Європи, на Далекий Схід і у Китай. Китайське населення вперше отримало можливість безперервного зв'язку з українським політичним і культурним життям, слухати твори української музики та літератури, знайомитися з теле- і радіопостановками.

Протягом періоду між 1959 та 1964 роками, незважаючи на різні виклики, Україна надала значну культурну та науково-технічну підтримку Китаю. Участь обох країн у міжнародному культурному обміні розглядалась як один з

ефективних інструментів здійснення зовнішньої політики держав, що дозволяв впливати на формування громадської думки та підвищувати авторитет китайської та української держав. Діяльність державних та громадських організацій відігравала важливу роль у сприянні культурному співробітництву між Україною та Китаєм у цей період.

ВИСНОВКИ

Дослідження історії взаємодії між Україною та Китаєм протягом 1949-1959 рр. дає можливість краще зрозуміти фактори, що впливали на політичні, економічні та культурні зв'язки між цими країнами. За результатами дослідження встановлено, що в цей період було проголошено співробітництво між Україною та Китаєм, яке відображало зміну політичного курсу Китаю, що було спрямоване на зміцнення внутрішнього соціально-економічного розвитку. У рамках співробітництва було налагоджено економічну та культурну співпрацю, зокрема, в галузях науки та освіти, мистецтва та літератури. Політична співпраця між КНР і УРСР була залежна від стану відносин між СРСР та Китаєм, а економічне співробітництво було спрямоване на покращення промислового та сільського господарства обох країн. Культурний обмін також був активним, українські художники, музиканти та літератори виступали на фестивалях у Китаї, а також представляли свої твори.

Проте, взаємодія між Україною та Китаєм також мала свої обмеження, що було пов'язано з політичними реаліями того часу, зокрема, зі сталінським режимом в СРСР та ідеологічними розбіжностями між Китаєм та СРСР. У результаті цих обмежень, співпраця між Україною та Китаєм не отримала повного розвитку.

Отже, дослідження історії взаємодії між Україною та Китаєм протягом 1949-1959 рр. показало, що співпраця між цими країнами мала свої позитивні та негативні сторони, але вона відіграла важливу роль в розвитку культурних, економічних та наукових зв'язків між Україною та Китаєм. Взаємини між Україною та Китаєм також стикалися з проблемами, зокрема, залежністю від СРСР у політичних та економічних питаннях. Крім того, дослідження показали, що існували розбіжності у поглядах на культурну спадщину та її роль у взаємодії між країнами. Таким чином, вивчення історії взаємодії між Україною та Китаєм протягом 1949-1959 рр. дасть можливість краще зрозуміти цей період історії обох країн.

Загальний аналіз дипломатичних відносин між Україною та Китаєм у період з 1949 по 1959 рік показав, що цей період був важливим для розвитку відносин між двома країнами. Проголошення Китайської Народної Республіки у 1949 році та початок співробітництва з Радянським Союзом відіграли важливу роль у розвитку українсько-китайських відносин. Початок дипломатичних відносин між Україною та Китаєм відбувся в 1954 році, коли було підписано декларацію про встановлення дипломатичних відносин.

У перші роки після установавання дипломатичних відносин країни активно співпрацювали у важливих галузях, таких як промисловість, транспорт, наука, культура та освіта. Відбулися кілька взаємних візитів державних діячів, що свідчить про бажання зміцнення дружніх відносин між Україною та Китаєм. Однак, в другій половині 1950-х років стосунки між країнами почали погіршуватися через ряд обставин, включаючи внутрішньополітичні процеси в Китаї та розбудову економіки в Україні.

У результаті нашого дослідження можна зробити висновок, що дипломатичні відносини між Україною та Китаєм у період з 1949 по 1959 рік були важливим кроком у розвитку відносин між двома країнами. Співпраця у різних галузях стала основою для подальшого розвитку відносин у майбутньому.

Під час дослідження впливу України на розвиток культури, науки, промисловості та інших сфер життя Китаю за період 1949-1959 рр. було виявлено, що взаємодія між Україною та Китаєм була важливим фактором у розвитку багатьох галузей життя Китаю.

Україна допомагала Китаю у науковій сфері, зокрема, шляхом надання стипендій для китайських студентів в українських вишах та обміну науковцями. Українські вчені досліджували китайську культуру та мову, що сприяло поглибленню взаєморозуміння між двома країнами. Українські художники, музиканти та літератори виступали на фестивалях у Китаї, а також представляли свої твори. Це сприяло зближенню культур двох країн і покращенню взаєморозуміння між ними.

Крім того, Україна здійснила значний вклад у побудову індустріалізованого Китаю та підготовку китайських фахівців. Економічне співробітництво було спрямоване на покращення промислового та сільського господарства обох країн. Українські фахівці надавали Китаю допомогу у розробці нових технологій та наукових досліджень.

Також Україна внесла значний вклад у розвиток промисловості Китаю, шляхом надання технологічної допомоги та поставок обладнання. Українські фахівці працювали на китайських підприємствах та допомагали їм здійснювати технічні інновації.

У культурній сфері Україна виступала спонсором відомих китайських артистів та письменників, що сприяло популяризації китайської культури в Україні та зміцненню культурних зв'язків між країнами.

Таким чином, можна стверджувати, що взаємодія між Україною та Китаєм за період 1949-1959 рр. була плідною та внесла значний вклад у розвиток багатьох галузей життя Китаю. Важливо зазначити, що ця співпраця мала взаємовигідний характер, оскільки Україна також отримала певні користи від цього.

Здійснене дослідження дозволило проаналізувати внесок китайських студентів, науковців та фахівців, які навчались та працювали в Україні, у розвиток КНР після повернення на батьківщину. Виявлено, що співпраця між Україною та Китаєм в галузі науки та освіти дозволила багатьом китайським фахівцям та науковцям отримати важливі знання та досвід у різних галузях, що стало основою для подальшого розвитку КНР.

Зокрема, під час дослідження було виявлено, що багато китайських студентів та науковців навчалися та працювали в Україні у галузях, таких як механіка, електроніка, фізика та інші, і їх знання та досвід виявилися надзвичайно корисними для Китаю у процесі його розвитку.

Загалом, можна стверджувати, що внесок китайських студентів, науковців та фахівців, які навчались та працювали в Україні, у розвиток КНР після повернення на батьківщину був значним і неоцінним. Співпраця між Україною

та Китаєм в галузі науки та освіти стала важливим елементом взаємодії між двома країнами, що відіграла важливу роль у формуванні сучасного Китаю.

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що взаємодія між українською та китайською культурами була багатогранною та складною. Мова та література відіграють важливу роль у зміцненні взаєморозуміння між народами. Українська та китайська мови відображають різні культурні та історичні традиції, проте через активну взаємодію між цими двома країнами відбувається взаємне вивчення та популяризація культурних та мовних особливостей. Література є одним із важливих засобів взаєморозуміння та взаємовідносин між народами. Активні контакти між українськими та китайськими письменниками та літературними критиками сприяють розвитку літературного діалогу та взаємопроникненню культурних та мистецьких традицій. Взаємодія між українською та китайською культурами є важливим аспектом розвитку взаємин між двома народами і має перспективи подальшого розвитку та співпраці.

Загальний висновок даного дослідження полягає в тому, що взаємодія між Україною та Китаєм в період з 1949 по 1959 рр. мала складний та неоднозначний характер, хоча на початку були відносини дружні, але з часом з'являлись деякі проблеми та розбіжності. Особливістю взаємодії було те, що українсько-китайські відносини були підпорядковані загальному напряму вивчення радянсько-китайських відносин, що призвело до того, що проблема українсько-китайських відносин не формулювалась та не досліджувалась.

У промисловій галузі співпраця була досить успішною, тому що Китай був зацікавлений у вивченні технологій та розвитку виробництва, а Україна, у свою чергу, була зацікавлена в розвитку економіки та виробництва. У сільськогосподарській галузі співпраця була менш успішною, бо Китай тоді був більше спрямований на індустріалізацію, ніж на розвиток сільського господарства.

У науковій та культурній сферах співпраця була активною, особливо в галузі науки та технологій, та мистецтва. Ця співпраця була важливою для розвитку та поглиблення взаєморозуміння між Україною та Китаєм.

Важливим внеском української сторони у розвиток КНР стало надання освітніх та наукових послуг китайським студентам та науковцям, що сприяло підвищенню рівня науки та технологій в КНР. Багато з цих студентів та науковців зайняли високі посади у КНР та внесли значний внесок у розвиток науково-технічного потенціалу країни. Однак, були і проблеми у взаємодії між Україною та Китаєм, зокрема, відмінності у політичних та економічних поглядах, що часто перешкоджали ефективному співробітництву. Також було виявлено проблеми зі збереженням культурної ідентичності та мовної спадщини в умовах зростаючого впливу глобалізації. Для подолання цих проблем необхідно розвивати діалог та співпрацю на різних рівнях, зокрема в області культури та науки, а також встановлювати більш прозорі та взаємовигідні відносини у сфері економіки та торгівлі. Важливо підтримувати відкритість та взаємодію між науковими та культурними спільнотами обох країн для зміцнення взаєморозуміння та сприяння спільному розвитку.

Культурні взаємини між Україною та Китаєм у 1950-1960-х роках були інтенсивними та мали значний вплив на розвиток культури та національної свідомості обох народів. У цей період спостерігався активний обмін культурними цінностями, такими як твори української літератури, періодичні видання, а також мистецькі виставки та концерти.

Це дослідження зосереджується на ролі УРСР у розбудові радянсько-китайських культурних взаємин, а також на основних шляхах культурного обміну між китайським і українським народами з 1949 по 1959 роки. Втім є простір для ширших і детальніших майбутніх досліджень, що будуть дуже актуальними в контексті історії міжнародних відносин. Майбутнє дослідження культурних взаємин між Україною та Китаєм може бути спрямоване на вивчення подальшого розвитку цих взаємин після 1960-х років, вплив радянсько-

китайського розриву на українсько-китайські культурні відносини, а також на аналіз сучасного стану культурних взаємин між країнами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Гмыря Борис. Дневники. Щоденники 1936-1969 / Вступ. ст., сост. и прим. Анны Принц. – Харьков: Фолио, 2010.
2. Ин Са Пен. Після концерту Бориса Гмирі / Са Пен Ин // Пекін жибао [кит. мовою]. – Пекін, 1956. – 6 с. – 20 грудня
3. Лі Ци Шу. Прекрасний сольний концерт Бориса Гмирі [кит. мовою] / Ци Шу Лі // Чифанжибао. – 1956. – 4 с.
4. Лю Сі Ань. Концерт Бориса Гмирі / Сі Ань Лю // Женьмінь жибао. – Пекін, 1956. – 12 с. – 20 грудня
5. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї ООН, восьма сесія, стенографічні звіти засідань, 15 вересня – 9 грудня 1953 року. Нью Йорк. 432 пленарне засідання 15 вересня 1953 року.
6. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї ООН, десята сесія, стенографічні звіти засідань, 20 вересня – 20 грудня 1955 року. Нью Йорк. 526 пленарне засідання.
7. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї ООН, одинадцята сесія, стенографічні звіти засідань, 12 листопада 1956 р. – 13 вересня 1957 р. Нью-Йорк. 610 пленарне засідання 5 грудня 1956
8. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї ООН, перша надзвичайна спеціальна сесія 1-10 листопада 1956 року. Нью Йорк. Пленарні засідання та додатки. Документ А-3300.
9. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї ООН, п'ята сесія, стенографічні звіти засідань, том 1, 19 вересня – 15 грудня 1950 року, Нью-Йорк, 277 пленарне засідання 19 вересня 1950 року.
10. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї ООН, п'ята сесія, стенографічні звіти засідань, том 1, 19 вересня – 15 грудня 1950 року, Нью-Йорк, 314 пленарне засідання.

11. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї ООН, п'ятнадцята сесія, пленарні засідання, том 1, стенографічні звіти засідань 20 вересня 1960 - 17 жовтня 1960 Нью-Йорк. 885 засідання 4 жовтня 1960р.
12. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї ООН, шоста сесія, стенографічні звіти засідань, 14 жовтня 1952 року – 28 серпня 1953 року, Нью-Йорк, 389 пленарне засідання 25 жовтня 1952 року.
13. Памятники искусства Китая в музеях СССР. – Москва: Государственное издательство изобразительного искусства, 1959. – 138 с.
14. Українська РСР на міжнародній арені: зб. док. і матер. 1944 – 1961 рр. / [упоряд. К.С. Забігайло]. – К.: Держполітвидав УРСР, 1963. – 576 с.
15. Цзя Бенъ Тайцзи. Музичне місто Шанхай [кит. мовою]. – Шанхай, 2003. – 302 с.
16. Ю І Суен. Цвіт вокального мистецтва ХХ століття / І Суен Ю // Тяньцзинь жибао. – Тяньцзинь, 1957. – 9 січня.
17. Високе мистецтво демонстрував майстер сцени Борис Гмиря // Жемінь жибао [кит. мовою]. – Пекін, 1956. – с. 5. – 20 грудня.

Монографії та статті

18. Wulusuofu. Wu-Zhong wenhua jiaolu (1949-1959) // Sulian wenhua jiaolu. Wuhan daxue waiwenxi Sulian Wukelan yanjiu shibian. – №10. – Р. 44–48. (Урусов В.Б. Українсько-китайські культурні зв'язки (1949–1959) // Культура і освіта в СРСР. Центр з вивчення Радянської України факультету іноземних мов Уханьського університету. – 1991. №10. – С. 44–48).
19. Борисов О., Колосков Б. Советско-китайские отношения. 1945-1980. / О. Борисов, Б. Колосков. – М.: Мысль, 1984. – 640 с.
20. Гайдуков Л. Основна на сьогодні тенденція. Українсько-китайські відносини: історія, сьогодення, перспективи / Л. Гайдуков // Політика і час. – 2001. – № 7. – С. 57–61
21. Гайдуков Л. Українсько-китайські відносини: історія, сьогодення, перспективи / Л. Гайдуков // Політика і час. – 2001. – № 7. – С. 17–22

22. Гедін М. Українсько-китайські історичні зв'язки. / М. Гедін // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – К., 2013. – Вип. 78 (11).
23. Гончарук А. Україна – Китай: нереалізовані можливості та невтрачені перспективи / А. Гончарук // Політика і час. – 1999. – № 2. – С. 46–52.
24. І. М. Кулінич, І. А. Петерс. Економічне співробітництво Української РСР з країнами соціалізму. – К, 1962
25. Іванченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан / О. Іванченко. – К.: УАННП, 1997. – 688 с.
26. Ісаєва. Українська література в Китаї: проблеми рецепції: автореф. дис. На здобуття наук. ступ. канд.. філологічних наук: спец. 10.01.05 – порівняльне літературознавство Н.С.Ісаєва. – Київ, 2002. – с. 3.
27. Клецкий Л. К истории советско-китайских культурных связей в 1949-1959 годах / Л. Клецкий // Вестник истории мировой культуры. – 1960. – № 1. – С. 64–80.
28. Лещенко Л. Провал американської політики ізоляції Китаю. Видавництво АН УРСР. – К., 1959.
29. Литвин В. Україна і Китай в історичних зв'язках / В. Литвин // Голос України. – 2004. – 20 березня. – С. 4–5.
30. Литвин В. Україна і Китай в історичних зв'язках / Володимир Литвин // Голос України. – 2004. – 20 березня. – С. 4–5.
31. Менг Х. Из истории становления украинско-китайских отношений (XVII–XX вв.) / Х. Менг // Університет. – 2005. – № 1. – С. 79–85.
32. О. Б. Борисов, Б. Т. Колосков. Советско-китайские отношения 1945-1980. – М., 1980.
33. СРСР – КНР: Взаємне тяжіння / Вид-во “Знання”. – К., 1990. – 48с.
34. Сюсюкіна О. Культурно-мистецькі відносини між Китайською народною республікою та Україною в 1950-1960 роки / О. Сюсюкіна. // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Історія. – 2012. – Т. 198, Вип. 186. – С. 32-35. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdui_2012_198_186_8

35. Удовенко Г. В інтересах миру і співробітництва (Українська РСР в ООН). – К.: Т-во Знання, 1984.
36. Україна і Схід: панорама культурно-спільнотних взаємин / Українська видавнича спілка. – К., 2001. – Вип. 1. – 183 с.
37. Українська РСР на міжнародній арені. Державне видавництво політичної літератури, Київ, 1963.
38. Українсько-китайські відносини: надбання, проблеми, перспективи / Україна-Китай. – 2002. – №1(5). – С. 33-37.
39. Урусов В. Б. Україна і «китайське питання» в ООН (1949–1959 рр.) / В. Б. Урусов // Сходознавство. – 2004. – Вип. 27–28. – С. 115–128.
40. Урусов В. Українсько-китайське співробітництво у галузі культури та освіти / В. Урусов // Украина-Китай. Информационно-аналитическое обозрение. – 2001. №1. – С. 54-56.
41. Урусов В. Українсько-китайські відносини у сфері культури (1949-1959 рр.) / В. Урусов // Проблеми освіти. – Науково-методичний збірник. – 2004. – Випуск 38. – С.108-119.
42. Урусов В.Б. Науково-технічне співробітництво України та Китаю 1949–1959 рр. // Східний світ. – 2003. – №2. – С. 114–118.
43. Урусов В.Б. Українсько-китайські економічні зв'язки у 50-ті роки ХХ ст.// Сходознавство. – 2004. – № 25–26. – С.150–166.
44. Шевченко О. Китайські випускники вишів УСРС та їхній внесок у розвиток КНР / Україна-Китай. – 2019. – №3 (17). – С. 86-95.
45. Шень Чжихуа. Історичне дослідження проблеми радянських фахівців в Китаї: загальна ситуація та зміни в політиці. Дандай чжунгоши яньцзю, 2002 №1, с 24-37